

SULANE

TALLINNA KAARLI KOĞUDUSE AJAKIRI

Me ei ole kirjatähe, vaid Vaimu sulased,
sest kirjatäht suretab, aga Vaim teeb elavaks.
/2Ko 3:6 järgi/

Maara Vindi illustratsioon

1	Juhtkiri	Toimetuse
2	Jutlus. Ülestõusnu tunnistajad	Jaak Aus
3	Püha Benedictus (480–547 a.D.)	Ain P. Leetma
9	“Aega on, et üheksa korda mõõta ja üks kord lõigata”. Intervjuu peapiiskop Urmas Viilmaga	Saima Sellak-Martinson
11	Õnnetuse puu	Anu Allikvee
15	Koguduse töötajad. “Pidage kalliks aega ...”. Intervjuu kunstnik Maara Vindiga.	Küllli Saard Saima Sellak-Martinson
17	Ülestõusmine	Maara Vint
17	Kristliku väärtusõpetuse peegeldusi Eesti (kirjandus)kultuuris	Rein Veidemann
22	Religioon tänapäeva Eesti kirjanduses	Peeter Helme
27	Kaarli kiriku altari kujundus	Vootele Hansen
29	Kaarli kiriku J. Köleri apsiidimaali eeskujul valminud A. Kalmuse õlimaali konserveerimine	Küllli Saard

EELK Tallinna Toompea Kaarli Kogudus

Toompuiestee 4, Tallinn 10142

Telefon 619 9100

e-post: tallinna.kaarli@eelk.ee

kodulehekül: www.kaarlikogudus.eu

Sulane. Tallinna Kaarli koguduse ajakiri, ISSN 1406-8168;

tiraaž 400; ilmub kaks korda aastas

Trükikoda: PrintStart OÜ

Toimetuse: Külli Saard, Saima Sellak-Martinson

Küljendus: Külli Saard

Arvelduskontod: SEB, arve: EE171010022004706006

Swedbank, arve: EE392200221011214295

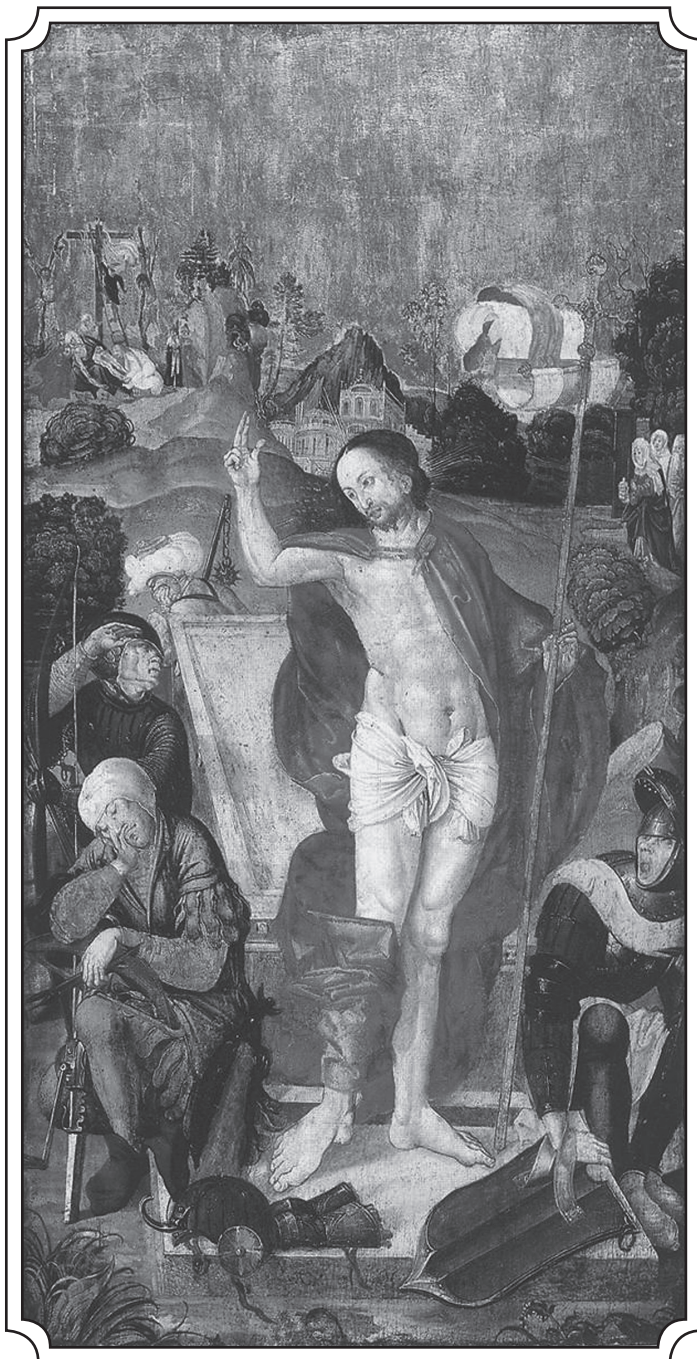
Juhtkiri

Lihavõtted, kevadpühad, munadepühad, kiigepühad – sellise ja ehk veel mõne muu nimega on kutsutud Ülestõusmispühasid – kõige suuremaid pühasid kirikuaastas. Ükskõik, missugused rahvapärased kombetähtsused ja tavad Ülestõusmispühadega läbi ajaloo ka haakunud on, ei muuda need selle esmatähtsust ja olulisust kogu ristiusu õpetuses. Ülestõusmispüha hommikul tervitavad kristlased üle maailma üksteist sõnadega: „Kristus on üles tõusnud – tõesti, Ta on üles tõusnud!“, jumalateenistustel hõisatakse ja lauldakse Jumalale kiitust, rõõmustades üheskoos Kristuse võidust patu ja surma üle. Kuigi me teame ja meenutame seda sündmust tänuga läbi kogu aasta, on jälle kätte jõudnud pühadel põhjust erilise pidulikkusega rõhutada ja silmas pidada Jumala tegutsemist meie elus, meie juures ja meie heaks.

Ülestõusmispühadest on kantud ka seekordne Sulane: jutlus koguduse õpetaja Jaak Ausilt, vaimulik mõtisklus pikaajaliselt kaastööliselt Maara Vindilt. Tema kunstniku käekiri on Sulase lugejatele hästi tuttav, kuid seekordses numbris avab ta end meile pisut rohkem ka läbi intervjuu. Kristuse surmale ja ülestõusmisele eelnenud ristilöömise traagikast kirjutab kunstiteadlane Anu Allikvee, Isa Ain Peetrus jätkab kirikuisade käsitlemist Püha Benedictusega. Lugeda saab ka intervjuud 2. veebruaril EELK uueks peapiiskopiks pühitsetud Urmas Viilma-ga. Avaldame huvitavaid artikleid kirjanduslikel teemadel: kirjandusteadlaselt Rein Veidemannilt „Kristliku väärtusõpetuse peegeldusi Eesti (kirjandus)kultuuris“ ning kirjanik Peeter Helme analüüsib religiooni käsitlemist tänapäeva eesti kirjanduses. Samuti saab rohkem teada meie kogudusele kuuluva Arnold Kalmuse õli-maali ajaloost ja konserveerimisest ning Vootele Hansen tutvustab Kaarli kiriku altari kujunduse muutumist läbi aastate.

Lahket lugemist!

Kristuse ülestõusmine, 1500–1510

Ülestõusnu tunnistajad

Aga kui nad seda kõike rääkisid, seisis Jeesus ise nende keskel ja ütles neile: “Rahu olgu teile!” Aga nemad kohkusid ja löid kartma, arvates end vaimu nägevat. Ent tema ütles neile: “Miks te olete nii kohkunud ja miks sellised kahtlused tõusevad teie südames? Vaadake mu käsi ja mu jalgu, et see olen mina ise! Puudutage mind kätega ja vaadake, sest vaimul ei ole ju liha ega luid, nõnda nagu te minul näete olvat!” Ja seda öeldes näitas Jeesus neile oma käsi ja jalgu. Aga kui nad rõõmu pärast ikka veel ei uskunud ja imestasid, ütles ta neile: “Kas teil on siin mingit söögipoolist?” Nemad panid ta ette tüki küpsetatud kala, ja Jeesus võttis ja sõi nende silma all. Siis ütles Jeesus neile: “Need on mu sõnad, mis ma teile rääkisin, kui ma olin alles teiega, et kõik peab täide minema, mis Moosese Seaduses ja Prohvetites ja Psalmides minu kohta on kirjutatud.” Siis ta avas nende mõistuse kirjadest aru saama ja ütles neile: “Nõnda on kirjutatud, et Messias pidi kannatama ja kolmandal päeval üles tõusma surnuist. Ja tema nimel peab kuulutatama meeleanandust pattude andeksandmiseks kõigi rahvaste seas, alates Jeruusalemmast. Teie olete nende asjade tunnistajad. Ja vaata, mina läkitan teie üle oma Isa töötluse. Teie aga viibige selles linnas, kuni teid rüüdatakse väega kõrgelt!”

LK 24:36-49

Jeesuse Kristuse ülestõusmispüha – see püha on kirikuaasta suurim ja kindlasti olulisim püha, sest ilma Kristuse ülestõusmiseta ei oleks meie usku ja ei oleks ka Kristuse Kirikut. See on ka ilmselt põhjus, miks just ülestõusmispühade ajal aktiveeruvad kõik need, kes seda usku ja ka kirikut kui institutsiooni püüavad tühiseks teha, selle üle naerda ja halvustada.

Küllalt levinud on ka arvamus, mis läks liikvele kohe pärast ülestõusmissündmust, et jüngrid ise on Kristuse ülestõusmise lavastanud. Matteuse evangeeliumi 28. peatükis kirjutatakse ka, kuidas variserid ostsid ära valvurid ja käskisid neil just sellist juttu rääkida. Nii kõneldakse sageli ülestõusmissündmusest ja selle järel toimuvast kui geniaalsest reklaamitrikist ja ideaalsest vandenõust.

Selle juures aga tasub küsida, miks pidanuks jüngrid seda vaeva nägema. Kas nad üldse selle peale oleksid saanud tulla, et nõnda kiiresti planeerida ja teostada täiuslik vandenõu, mis on toiminud 2000 aastat ja millesse uskujaid on pea 2 miljardit inimest?

Kahtlused Jeesuse ülestõusmise kohta tingisid ilmselt ka selle, et kõik evangelistid püüavad Jeesuse ülestõusmisega seonduvat kirjeldada võimalikult täpselt, olgu selleks kohad või isikud. Peetakse vajalikuks ja oluliseks kirjeldada sündmusi nende kronoloogias.

Evangeeliumides jutustatu

kaudu teame sedagi, et seoses Jeesuse vangistuse ja kohtumõistmisega haaras tema jüngreid hirm ja paanika. Olid nad ju Jeesuse vangistamise ajal ise jooksnud piimedusse ja Peetrus peab peale kudelaulu tunnistama, et on salanud selle, kelle eest oleks ta sõnades olnud valmis surema. Nad pöörasid selja oma õpetajale surmahirmus. Nüüd aga on nad apostlid, kes ei pelga midagi ja on end valmis oma sõnumi nimel ohverdama. Millest selline meelemuutus? Ilmselt ei saa siin olla muud põhjust, kui saadud kogemus, ja seda kannavad nad nüüd veendunult üle kogu maa, kartmata surma ja lootmata kasu saada. Ükski teine “niinimetatud” lugu või isik ei ole ju sellist kaalu ajaloos omanud. Heal juhul on ehk olulisi isikuid mainitud filosoofia ajaloos või ajalooliste sündmuste keskel.

Apostlid Peetrus ja Paulus hukatakse selle eest, et nad ei ütle lahti saadud kogemusest. Neist saavad märtrid, mis tähendab tunnistajaid. On teada, et nad ei jäänud ainsateks. Juba varem oli hukatud Stefanos ja hiljem hukati palju neid, kes jäid kindlaks oma usule ning kogemusele. See teadmine ja tunnistus Jeesuse ülestõusmisest, usk sellesse, võib kaasa tuua surma tuleriidal, ristil või vaatamängus, roomlaste pilkude all, metslooma küünte ning hammaste läbi. Kas seda kõike ikka ollakse valmis tegema ühe idee nimel, mille taga pole muud kui

avantüür? Ma ei usu, et inimesed oleks sellega kaasa läinud, sest elu oli armas inimestele ka siis, nagu on ta täna.

Kristuse ülestõusmine, Temaga kohtumine ja tunnistamine annab hoopis teise perspektiivi inimese elule. Sageli räägitakse kristlusest kui piiravast, moraalitsevast religioonist, mis piirab inimese vabadust ja tema peamist õigust – olla inimene. Ometi ei ole kristlus seda. Kristlus ei ole seaduspärasuste ja paratamatuse religioon, vaid deklareerib hoopis nende ületamist. Vabadust, kõige võimalikkust. Jumala jaoks ei ole midagi võimatut.

Palju räägitakse vabadusest ja õigustest, samas aga piiratakse neid vabadusi ning õigusi üha rohkem, sest inimest on ometi vaja juhtida, näidata, mis on õige või vale, sest ega ju inimene tea, kuidas oma elu hoida ja kuidas oleks tal parem ühiskonnas elada! Paremini on teha valikuid tema eest ja tuletada meelde, et meil on meditsiinilised ja füüsilised piirid.

Kui neid järgime, saame pikendada oma eluiga ja elada kauem. Ometi sellised määratlused ja seadused, maa külgetõmbejõu toimimine või mis tahes teadmine ei anna mõistmist, miks eksisteerib elu. Kui räägitakse suurest paugust, mis väidetavalt pani alguse meie universumile, siis hoopis keerulisem on küsimus, miks see toimumata ei jäänud.

Teadmine on see, mis otsekui peaks inimesele pakkuma turvalisust, et ta saab hakkama, tuleb toime. Inimkond igatseb ravi- meid, mis kaitseksid ootamatute ja raskete haiguste eest. Geenitehnoloogia, raku siirdamised, uued seadmed peaks pakkuma meile seda turvalisust, et meie lastel, lastelastel, järgnevatel põlvedel on turvalisem igas mõttes. Täna aga peame leppima, et me ei ole kaitstud ei haiguste ega majanduskrahhide eest ja tulevik on tume igas mõttes. See aga hirmutab ning võiks ütelda, et elu printsiip on hirmu printsiip. Me elame hirmus. Hirmus, nagu elasid Issanda

jüngrid ja kõik teised, kes nägid õpetaja kannatust ja surma.

Evangeelium ja ülestõusmis- lugu aga õpetavad midagi muud. Kristuse ülestõusmine näitab kätte suuna, et võiksime kinni harrata hirmuvaba eksistentsi võimalustest. Kus ei aita Newtoni seadused ega tõenäosusteooria, aitab usk ülestõusmissündmusesse ja seeläbi Jumala kõikevõitvasse, kõikehõlmavasse armastusse. Kristluse eesmärgiks ei ole suur revolutsioon inimsoo parandamiseks, vaid inimestele igavese elu kinkimine. Uskumine tähendab protesti surma vastu ja igatsust elu järele.

Jeesuse ülestõusmine andis selle kogemuse jüngritele ning see kogemus kandub edasi kõigile, kes igatsevad kohtuda Issandaga, ja nii kandub see edasi ka tulevikku.

Koguduse õpetaja Jaak Aus

Püha Benedictus (480–547 a.D.)

UT IN OMNIBUS GLORIFICETUR DEUS! ET JUMAL VÕIKS OLLA KIIDETUD KÕIGES!

Hea lugeja! Soovin Sulle omalt poolt head ülestõusmispühade aega ja mõnusat lugemist ning kaasamõtlemit siinse Sulase seltsis. Käesolevas numbris tahan teile tutvustada isikut, kes on vaieldamatult jätnud oma elu ja tööga kustumatu jälje Kiriku ajalukku. Selleks isikuks on Püha Benedictus. Nimi on ju paljudele tuttav ja

teame sedagi, et tema rajatud benediktiinide ordu eksisteerib tänapäevalgi (olgu siinjuures mainitud, et ka artikli autor on elanud kaks aastat benediktiini kloostris), kuid enamjaolt sellega meie teadmised tema kohta piirduvadki. Püha Benedictus ei olnud vaimulik ega ka mitte teoloog. Ta oli kiriku ilmikliige, kes armastas Ju-

malat ning tõlgendas oma armastuse Jumala vastu palveks ja tööks – tööks ja palveks – need kaks olid tema jaoks niivõrd põimunud – lahutamatud igapäevaelu osad, mis aitavad inimest tema teel pühadusele.

Poolenisti tsiviliseerimata pa-

ganlike ja ariaanlike hordide laastatuna oli Itaalia ja kogu Vahemere-äärne maailm viiendal sajandil langemas tagasi barbaarsusse. Kirik oli lõhestunud sisemiste konfliktide tõttu, nii linna- kui ka maaelu oli unaruses sõdade ja rüüstamise tagajärjel – seda nii kristlaste kui ka paganate süül. Just sellel anarhilisel ajastul tuleb esile üks tähelepanuväärsemaid Läänekiriku Isasid – **Benedictus Nursiast**, võimsa omanimelise ordu rajaja. Me teame vähe tema tagapõhjast, kui välja arvata vaid asjaolu, et ta sündis 480. aasta paiku Umbria provintsis Nursias Kesk-Itaalia põhjaosas ning et tema perekond oli suure tõenäosusega ülikute soost. Teame veel sedagi, et tal oli õde nimega Scolastica, kes juba varasest lapsepõlvest pühendas oma elu Jumalale.

Saadetud hariduse omandamiseks Rooma, tülgaustus Benedictus kiiresti oma kaasõpilaste ükskõiksest ja ülbest suhtumisest. Ta ei olnud veel 20-aastane, kui otsustas lahkuda Roomast ja elada eraldatuses. Sellest tema plaanist ei teadnud keegi peale ühe eaka perekonnateeniija, kes pressis ennast kaasa, et hoolitseda Benedictuse igapäevaste eluvajaduste eest. Niisiis reisiski Benedictus koos eaka teenijaprouaga ning nad jõudsid paika nimega Enfide Sabiini mägedes, umbes kolmekümne miili kaugusel Roomast. Oma "Dialoogides" kirjutab Püha Gregorius mitmetest märkimisväärtsetest juhtumistest, mis on seotud Benedictuse eluga, millest üks leiab aset just sellel ajal. Nimelt parandas Benedictus imemoel ühe

sulase käes katki läinud savisõela. Vältimaks laiemaid kuuldusi omategude kohta, otsustas ta edasi elada täielikus üksinduses. Mägedes leidis ta koha, mida tunti Subiaco (või ka Sublacum) nime all (tõlkes tähendab see "järve all"). Tegemist oli tehisejärvega, mis oli sinna tekitatud oma viis sajandit varem ning asus Nero lossivaremete vahetus läheduses. Sealses piirkonnas kohutus Benedictus munk Romanusega, kellele ta rääkis oma soovist hakata eremiidiks. Romanus, kes elas ühes lähedalasivas kloost- ris, andis talle nahast valmistatud mungarüü ning näitas kätte koopa, kus Benedictus võis rahulikult ilma häirimata elada. Koobas oli igast kandist raskesti ligipääsetav. Järgnevad kolm aastat elas Benedictus selles koopas, millest peale munk Romanuse ei teadnud mitte keegi. Romanus pani iga päev natukene kõrvale oma igapäevasest toidumoonast, mille ta siis ise toimetas Benedictusele.

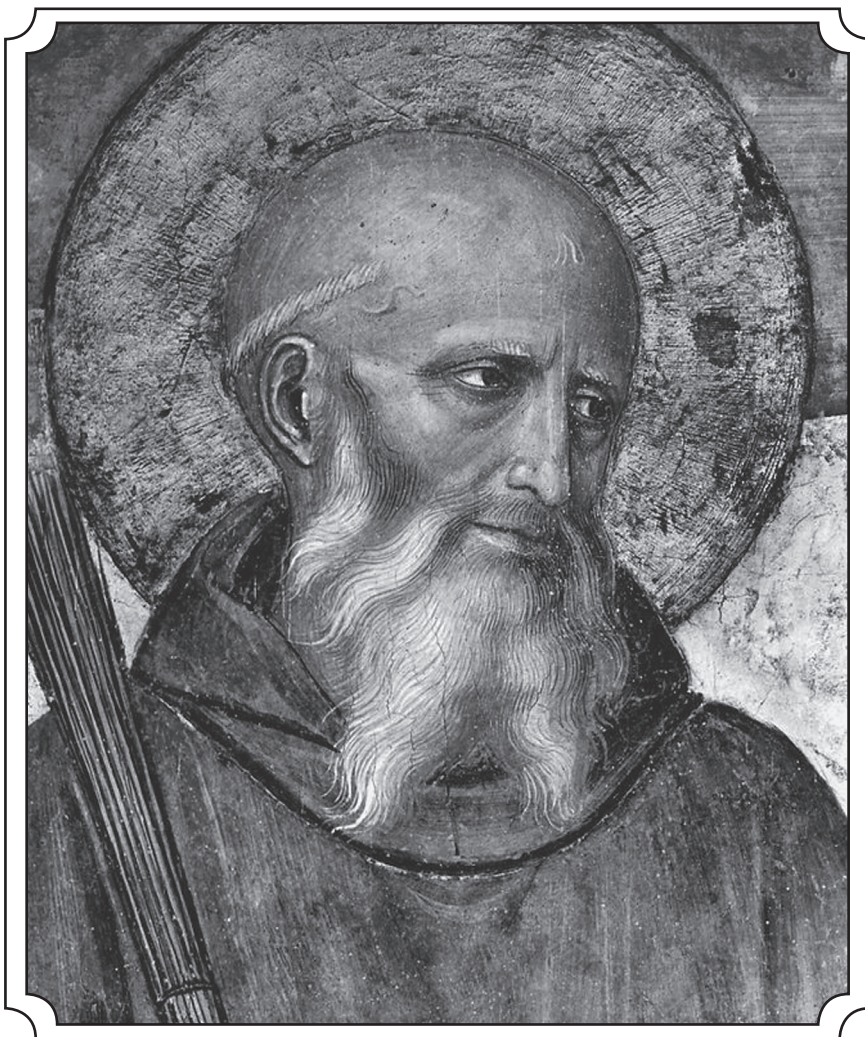
Pühale Gregoriusele toetudes teame, et esimene, kes Benedictuse asukohast teada sai, oli üks preester, kes samal ajal kui ta valmistas endale ülestõusmispühade pidulikku söömaaega, kuulis häält, mis ütles: „Sina valmistad endale piduliku söömaaja, samal ajal kui minu sulane Benedictus on näljas.“ Otsekohe asus see preester Benedictuse otsingutele ning leidis lõpuks ka tema peidupaiga. Benedictus oli sellest suuresti üllatunud, ning enne kui ta alustas oma kaaslasega vestlust, soovis ta koos temaga palvetada. Peale seda kui nad olid pikemat aega vestelnud taevastest asjadest, pakkus

preester Benedictusele süüa, öeldes, et ei ole kohane ülestõusmispühalt paastuda. Hiljem märkasid Benedictust ka mõned kohalikud karjased, kes tema riietuse tõttu arvasid alguses ta mõne metseluka olevat. Neile lihtsalt ei mahtunud pähe, et üks inimene võiks elada keset kive. Sellest ajast peale viisid karjased regulaarselt Benedictusele süüa ning vastutasuks said tihti Benedictuselt nõuannet ja elujuhiseid.

Vaatamata sellele, et Benedictus elas maailmast eraldatuses, tuli ka temal nii nagu kõrbeisadelgi võidelda kiusatustega ning vastu seista kurjale. Ühe nendest võitlustest on kirja pannud Püha Gregorius. „Ühel päeval, kui Benedictus oli täiesti üks, ilmutas ennast kiusaja. Väike pisike must lind, muustrastas, lendas ümber Benedictuse pea, ja seda nii lähedalt, et Benedictus oleks võinud ta lausa pihku võtta. Kui ta oli teinud ristimärgi, lendas lind minema. Siis järgnes tugev ihuline kiusatus, mida ta ei olnud kunagi varem kogenud. Vanakuri manas tema silme ette naisterahva leekides lõõmava kuju ja Benedictus võitles kiusatusega, mis tundus olevat nii ahvatlev. Momendil, mil Benedictus oli ehk kiusatusele järele andmas, leidis ta endas jumaliku jõu vastu panna. Ta märkas enda lähedal nõgeseid ning, heitnud endalt mungarüü, viskus nendesse ja vähkres nõgestes seni, kuni kogu tema keha oli kuplasid täis. Seega, läbi ihulike haavade suutis ta ravida ka oma hingehaavad.“ Enam kordagi ei tulnud tal vastu panna samalaadsele kiusatusele.

Tivoli ja Subiaco vahel asuvas kohas nimega Vicovaro, kõrgel kaljumäel, kena vaatega Anienele, elas sellal üks munkade vennaskond. Kaotanud surma läbi oma abti, tulid nad isiklikult paluma Benedictust, et just tema asuks juhtima nende vennaskonda abtina. Loomulikult lootsid nad, et Benedictuse juhtimise all kasvab ka vennaskonna liikmeskond. Benedictus keeldus sellest esmalt, selgitades, et tema vaated ja vennaskonna vaated ei ühti sugugi. Pika palumise ja mangumise peale otsustas Benedictus siiski nendega kaasa minna. Üsna pea sai selgeks, et Benedictuse väga nõudlikud eluviisid ei kattunud tõesti vennaskonna üsna lodeva elustiiliga. Et Benedictusest lahti saada, otsustas keegi tema veinikarikasse mürki panna. Hetkel, mil Benedictus hakkas karikat võtma, purunes see iseenesest kildudeks, justkui oleks selle peale kukkunud raske kivi. „Jumal andestagu teile, vennad,“ kostis seepeale rahulikult Benedictus. „Miks te olete minu vastu kavatsenud sellist kurja? Kas ma mitte ei öelnud teile enne, et minu vaated ei ühti sugugi teie vaadetega? Minge ja leidke endale abt teie endi meele järele, sest see, mis te olete teinud, ei luba mul kauemaks jääda koos teiega.“ Seejärel jättis ta nendega hüvasti ning lahkus Subiacost.

Nüüd hakkas Benedictuse ümber kogunema jüngreid, keda tõmbas ligi tema pühadus ja imeilised võimed. Viimaks oli Benedictus valmis alustama suurt tööd, milleks ta tundis, et Jumal on teda kutsunud ja valmistanud. Eralda-

Fra Angelico (1395–1455), Benedictus Nursiast.

tuseperioodil oli tal tekkinud idee koondada kokku mehed, kes tahavad elada mungaelu. Siinjuures pidas ta silmas nii neid, kes elasid veel selles maailmas ning tahtsid pääseda materiaalistest ahvatlustest, kui ka munki, kes olid juba elanud eraldatuses või siis pisikestes ühiskonnast eraldatud kommuunides. Tema sooviks oli ühendada need kõik ühiseks karjaks, kes elaks vennalikkuses ühise reegli järgi, pidevalt teenides Jumalat. Lühidalt, selle skeemi kohaselt leidis Läänekirikus aset uue religioosse ordu algus, mis tegi lõpu ordujuhtide kapriissetele reeglitele ning orduvanemate ja

rändmunkade vahelisele kemplemisele. Need, kes olid nõus elama selle idee kohaselt, pani Benedictus elama 12 munga kaupa 12 kloostri. Kuigi igal kloostri oli oma prior, oli Benedictus ise üldiselt vastutav kõikide kloostrite eest. Ta ise elas Püha Clemensi nimelises kloostris.

Alguses ei olnud neil kindlalt määratud reeglit, ning ilmselt kasutasid nad esmalt Püha Basileiuse poolt kirja pandud reeglistikku. Traditsioonile toetudes teame, et vennaskond püüdis lihtsalt järgida seda, mida tegi Benedictus ise. Tema juurde tulid nii roomlased

kui ka barbarid, rikkad ja vaesed sooviga elada kogukonnas, kus ei tehtud vahet ei klassi ega rahvuse vahel. Vanemad tõid oma noori poegi, sest nende arvates oli just mungaelu parim viis võidelda maailmas valitseva kaose vastu. Püha Gregorius mainib, et Benedictuse juurde tõid oma pojad ka Rooma ülikud Tertullus ja Equitus. Just neile kahele noorukile nimedega Placidus ja Maurus osutas Benedictus suurt tähelepanu. Nad olid nii-öelda eelkäijateks paljudele, kes said oma hariduse benediktiini koolis.

Püha Gregorius mainib ühte ilma hariduseta gooti, kes tuli rõõmuga ning võttis vastu mungarüü. Kui ta ühel päeval sirbiga hekki lõigates liiga suure ja hoogsa liigutuse tegi, lendas sirp talt käest ning kukkus järve. Kui Benedictus kuulis sellest juhtumist, läks ta temaga koos järve äärde, võttis sirbitupe ning asetas selle vette, mille järel ilmus veest välja sirp ja asetus tuppe. Benedictus lausus selle peale: „Võta oma tööriist ning ole lohutatud!“ Üks Benedictuse suurimaid saavutusi oli ümber lükata laialt levinud arusaam, et füüsiline töö on vastik ja alandav. Sel ajal kasutati füüsilisel tööol orjasid, kes pidid ära tegema kõik vaevanõudvad tööd. Benedictus aga rõhutas, et selline töö on Jumala kingitus, ning et kes töötab, see ka palvetab. Töö on palve, ning seega lahutamatu osa kristlasele pühaduse teel. Ning seetõttu sai füüsilisest, omaenda kätega tehtud tööst igapäevase elu kohustuslik osa. Kõik võtsid tööst osa, vaatamata sellele, mis klassi

nad enne kloostrisse tulekut kuulusid.

Me ei tea täie kindlusega, kui kauaks jäi Benedictus Subiaco piirkonda. Teame aga, et ta oli seal piisavalt kaua selleks, et rajada sealses piirkonnas kloostrid, mis said oma tegevusega iseseisvalt hakkama ja olid tugeval järgel. Tema lahkumine ei olnud ette kavatsatud. Seal läheduses elas ka üks ebaväärikas preester nimega Florentius, kes tundis suurt kadedust Benedictuse edu üle ega suutnud taluda, et tema orduga ühines nii palju liikmeid. Ta püüdis Benedictuse töö pidurdamiseks levitada tema kohta laimujutte, seejärel saatis ta Benedictusele mürgitatud leivapätsi, millega aga ei saavutanud soovitud tagajärge. Seejärel püüdis ta valitud teelt kõrvale meelitada orduliikmeid, saates orduaeda siivutute eluviisidega naisi. Benedictus mõistis, et kõik need rünnakud olid mõeldud tema vastu isiklikult, ning selleks, et tema pärast ei peaks orduvennad rohkem kannatama, otsustas ta piirkonnast lahkuda. Ta jättis orduliikmetega hüvasti ning lahkus Subiacost lõuna poole jäävasse paika nimega Monte Cassino. Selle maatüki kinkis talle Tertullus, Rooma ülik, kelle poeg oli õppinud Benedictuse käe all.

Monte Cassino linnakese, mis oli varasemal ajal olnud väga tuntud, olid goodid põhjalikult laastanud, ning linna elanikud, kellel ei olnud nüüdseks enam oma preestritki, olid langemas paganlusse. Kunagi viljakas maa oli täielikult harimata. Aeg-ajalt tulid inimesed veel sinna, et tuua

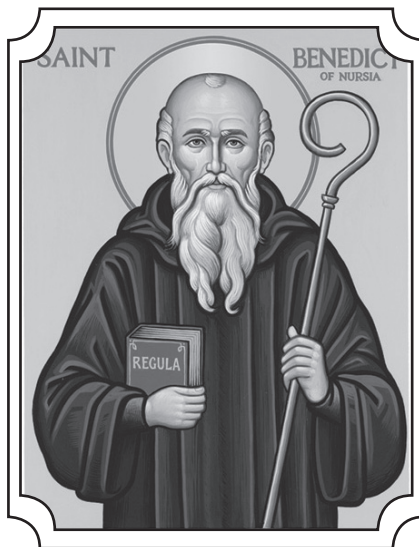
ohvreid vanas Apollole pühendatud templis, mis seisis mäe harjal. Benedictuse esmaseks ülesandeks peale 40-päevast paastu oli jutlustada inimestele, et neid tagasi tuua kristluse juurde. Uute konvertitide abiga õnnestus Benedictusel likvideerida tempel ja nn püha aas. Ta ehitas kaks väikest kabelit (palvelat), millest ühe pühendas Ristija Johannesele ja teise Pühale Martinusele. Nende kahe kabeli lähedusse rajati ka uued hooned ning restaureeriti olemasolevad. Tasapisi sinna hooneid juurde planeerides ja ehitades kujunes sellest paigast välja kõige kuulsam klooster, mida maailm on tundnud – Monte Cassino. Alusepanijaks oli sellele Benedictus ise 520. aastal.

Toetudes oma varasematele kogemustele, ei paigutanud Benedictus vendi elama eraldi majadesse, vaid koondas nad ühte hoonesse, kus ülevaatajaks oli prior ja dekaanid, kes omakorda allusid Benedictusele. Peaaegu kohe tekkis vajadus ka külalistemaja järele, sest Monte Cassinosse oli kerge saabuda Roomast, Capuast ning ka teistest paikadest. Esimeste külastajate hulka kuulus Placiduse isa, kes kirjutas Benedictusele välja veelgi maad. Üldse sai Monte Cassinost suur ja tuntud keskus, mida külastasid mitte ainult kiriku ilmikliikmed, vaid ka piiskopid ja abtid. Nende reisi eesmärgiks oli tavaliselt konsulteerida ja nõu pidada kloostrirajajaga, kelle reputatsioon ja pühadus, tarkus ja imeteod levisid nagu kulutuli.

Tõenäoliselt oli see just aeg, mil Benedictus kirjutas oma kuul-

sa ordureegli. Püha Gregorius mainib, et suure tõenäosusega võib seda võtta kui „tema enda elustiili kokkuvõtet“, sest ta ei suutnud inimesi õpetada elama teisiti, kui oli ise elanud. Kuigi see ordureegel oli mõeldud otseselt nendele kommuuni liikmetele, kes elasid Monte Cassino kloostris, kasutasid seda siiski paljud kogu impeeriumis. See oli adresseeritud kõigile neile, kes ütlevad lahti iseenda tahtest ja võtavad enda peale „kuulekuse tugeva ja valgustava kilbi, selleks et võidelda koos Kristusega, kes on tõeline Kuningas“. Selles on kirjeldatud liturgilise elu värvirikast rutiini, õppimist, füüsilist tööd kommuunis, kus juhiks on üks Isa (abt). On oluline mainida, et see reegel on kirjutatud ilmikutele inimese poolt, kes ei olnud ise preester; esimesed benediktiini vaimulikud tekkisid alles umbes viissada aastat hiljem. Selle askeetlik eluviis pidi olema mõistlik. Mungad pidasid paastu kuni keskpäevani. Iseenda otsustatud paastud ja teravistkahjustavad praksised ei olnud lubatud. Kui ükskord keegi eremiit, kes elas Monte Cassino lähedal asuvates koobastes, naelutas ennast ketiga kalju külge, siis Benedictus ütles talle: „Kui sa oled tõeline Jumala sulane, siis ära kinnita ennast mitte ketiga, mis on rauast, vaid ketiga, milleks on Kristus.“

Benedictuse tähelepanu ja hool ei piirdunud üksnes tema enda kommuuni liikmetega, vaid see ulatus ka väljapoole, ümberkaudsetesse piirkondadesse. Ta ravitses haigeid, rahustas vaevatu, jagas

almust ja toidupoolist vaestele ning on mainitud, et isegi rohkem kui ühel korral äratas ta ellu surnuid. Kui Campania piirkond kannatas põua tagajärgede all, siis andis Benedictus ära kõik, mis oli kloostris salvedes, jättes kloostrile vaid viis pätsi leiba. Ta ütles tihti oma munkadele: „Täna ei ole sul piisavalt, aga homme on sul juba liiga palju.“ Benedictuse usk sai ka oma tasu. Järgmisel hommikul leidis ta kloostris peasissekäigu eest suure koguse jahu, mille oli sinna toonud anonüümne annetaja. Veel on mainitud, et Benedictusel olid prohvetlikud anded ja et ta oli võimeline lugema orduvendade mõtteid. Üks hiljuti pöördunud ülikust härrasmees leidis kord Benedictuse nutmas ning päris viimaselt, mis talle muret teeb. Benedictus vastas seepeale, et ta nutab, kuna kogu klooster ja kõik, mis sinna kuulub, läheb paganate kätte ja et mungad pääsevad vaevalt eluga. See ennustus läks täide nelikümmend aastat hiljem, kui klooster laastati uue rüüstelainega paganlike lombardlaste poolt.

Samal ajal oli gootide kuningas

Totila saanud võidu imperaator Justinianuse armee üle Faenza all 542. aastal ning jätkas oma võidukat liikumist Napoli suunas. Sel teekonnal kavatses ta külastada Benedictust, kelle kohta ta oli kuulnud palju imelisi asju. See tõttu teavitas ta Benedictust oma soovist teda külastada, millele Benedictus vastas nõusolekuga. Üritades proovile panna Benedictuse kohta kuuludud imelisi võimeid, saatis ta enda asemel oma ametirüüses rõivastatud kaptenite pealiku Riggo. Kui Riggo saabus Monte Cassinosse, tervitas Benedictus teda sõnadega: „Mu poeg, heida endalt see rüü, sest see ei kuulu sulle!“ Hämmastunult heitis Riggo ennast Benedictuse ette põlvili, mispeale pöördus ta tagasi oma ülemuse juurde rääkima nähtust ja kuuldust.

Totila tuli nüüd ise Monte Cassinosse Benedictuse juurde ning ürikutest teame, et ta oli Benedictusest nii suures vaimustuses, et heitis Benedictuse ette maha. Benedictus ütles, et ta on teinud palju halba, ning soovis, et Totila teeks lõpu oma julmustele. „Sa saad Rooma, ületad mere ning valitses üheksa aastat. Kümnen dal valitsusaastal sa sured,“ ütles Benedictus. Totila palus palveta da oma teekonna eest ning siis ta lahkus. Rahvas rääkis hiljem, et pärast seda ei olnud Totila enam julm. Aja möödudes jõudis ta Rooma, purjetas edasi Sitsiiliasse ning kümnen dal sealoleku aastal kaotas nii oma krooni kui ka elu. Benedictus ise ei elanud nii kaua, et näha oma ennustuse täideminet.

Benedictus, kes mõistis teistele nii palju ette öelda ja hoiatada, teadis ette ka iseenda surma. Kuus päeva enne seda palus ta oma jüngritel kaevata haud. Niipea kui see oli tehtud, jäi Benedictus palavikku ning kuuendal päeval, nõjatudes oma vendadele, jõudis ta vastu võtta armulaua ja öelda mõned palvesõnad, suri, mõlemad käed sirutatud taeva poole. Ta maeti oma õe Scolastica kõrvale, samale kohale, kus kunagi oli olnud Apollo altar, mille ta ise oli likvideerinud.

Kristlikus kunstis kujutatakse Benedictust tihti koos kuningas Totilaga või siis üksinda hoidmas käes oma ordureeglit. Tihti on kujutatud teda ka mitmesuguste sümbolitega, mis on otseselt seotud episoodidega tema elust.

Ordu, mille Benedictus rajas, levis üle kogu maailma ning on jätnud oma jälje haridusele, kunstile ja kirjandusele kogu Euroopas.

Benedictuse pärandiks kogu Kirikule ja maailmale on tema „Reegel“ („Regula Benedicti“), mis koosneb 73 lühikesest peatükist. Enam kui pooled peatükid räägivad alandlikkusest ja kuulekusest ning sellest, kuidas toimida, kui keegi vendadest niisugune ei ole. Umbes veerand kogu reeglist kirjeldab Jumala tööd (Opus Dei). Kümnendiku ulatuses räägitakse kloostrielu korraldusest ning kaks peatükki on pühendatud abti kohustustele ja tema pastoraalsetele ülesannetele.

Benedictuse kirjutatud reeglit kasutatakse tänapäevalgi ning tundub, et sellel on oma aegumatu koht ja roll kirikuelus. Kuigi Püha Benedictus ei ole ise kunagi maininud otseselt enda reeglis väljendit „ORA ET LABORA“ („PALVETA JA TÖÖTA“), siis ometigi võib kogu tema reegli nendesse sõnadesse kokku võtta. Palve on kristlase kõige tähtsam töö, mis annab kiitust Jumalale, ning füü-

siline töö on kingitus, mida tehes muutub see palveks ja aitab meid meie teel pühaduse poole. Laiskus on hinge vaenlane – need on nüüd küll sõnad, mis kuuluvad Pühale Benedictusele endale.

Kõik, mida me teeme, peab andma kiitust Talle, et Jumal võiks olla kiidetud kõiges.

UT IN OMNIBUS GLORIFICETUR DEUS!

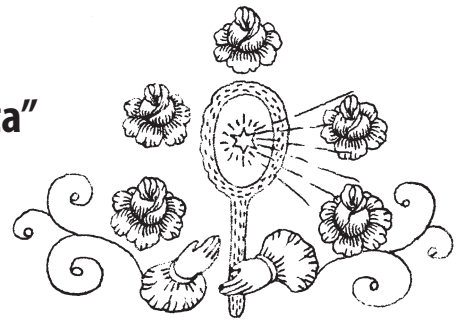
Kirikukalendris tähistatakse Benedictuse püha 21. märtsil, kuid kuna see langeb alati paastuaja sisse, siis on võimalus tähistada tema püha ka 11. juulil. Idakirik tähistab Benedictuse kirikupüha 14. märtsil.

Paavst Johannes Paulus II kuulutas 1980. aastal Püha Benedictuse koos Pühade Kyrillose ja Methodiosega kogu Euroopa kaitsepühakuteks.

Isa Ain Peetrus

"Aega on, et üheksa korda mõõta ja üks kord lõigata"

Intervjuu peapiiskop Urmas Viilmaga

2. veebruaril 2015 pühitseti uueks EELK peapiiskopiks UrmasViilma.

UrmasViilma on sündinud 13. augustil 1973. aastal Tallinnas. Pärast Saue keskkooli lõpetamist 1991. aastal asus ta õppima EELK Usuteaduse Instituudi usuteaduskonda, mille lõpetas 1998. aastal. UrmasViilma ordineeriti diakoniks 2. mail 1993 ja õpetajaks 15. septembril 1998.

Enne peapiiskopiks valimist teenis ta Tallinna Püha Neitsi Maarja Piiskopliku Toomkoguduse õpetajana ja töötas EELK Konsistooriumis kantslerina.

Ta on olnud üle 20 aasta ka kooliõpetaja ja mitmed aastad koolikaplan.

Kirik on UrmasViilmad tunnustanud 2007. aastal EELK Teeneteristi III järguga.

2012. aastal valis EELK vaimulike konverents tema aasta vaimulikuks.

UrmasViilma on abielus EgleViilmaga ja nende peres kasvab tütar Birgitta-Simi (2005).

Foto: Eerik Peinar

Milliseks hindate meie kiriku hetkeolukorda?

Kiriku hetkeolukorda saab hinnata mitmeti, sõltub, mida tähelepanu alla võtta. Kui anda hinnang statistiliste näitajate pinnalt, siis on kiriku annatajaliikmete vähenemine pidev ja kindel. Millest see kõneleb? Minu hinnangul mitte sellest, et inimeste suhtumine kirikusse oleks muutunud. Üleüldise vabadusega kaob enesedistsipliin ja varasemale ajale iseloomulik hool meeles pidada paljusid asju. Nutiseadmete võidukäigu ajastul oleme hakanud usaldama seadmeid, mis meie eest mäletavad ja meile meelde tuletavad

sünnipäevi, kohtumisi, tähtpäevi. Kui Facebook või nutitelefon edastaks reeglipäraselt meeldetuletuse, et kodukogudusele tuleb teha annetus, veel parem, kui see seade selle meie eest ära maksaks, siis oleks ka annetajate arv endine. Samal ajal näitavad kõigi Tallinna linnakoguduste kogemused, et pühapäevaste kirikuliste arv, eriti veel armulaua osalejate arv on aasta-aastalt kasvanud. Inimeste aktiivsus kirikus ei näita langustrendi, pigem vastupidi. Olukord maapiirkondades on loomulikult teistsugune, kuid sealgi ei vähene koguduseliikmete arv sugugi samas tempos kui piirkonna elani-

ke arv. Inimesed lahkuvad maalt, kuid mitte kogudusest. Inimeste suhtumine kirikusse on üldiselt positiivne või heatahtlikult neutraalne. Arvan, et inimeste usaldus kiriku vastu on üldiselt suur. Kasvab aga teadmatus ja võhiklikkus ning seetõttu ka võõrandutakse ja kaugenetakse kirikust. Usk aga jääb. Kahjuks on see aga "isetehtud" usk, mis konstrueeritakse peamiselt meediast ja mitmesugustest *new age*'i trükistest kogutud vaimsusekildudest. Kirikule on väljakutseks, kuidas kõnetada tänapäevast inimest, kuidas temani jõuda, kus temaga kohtuda, kuidas võita inimeste usaldus nii-

võrd, et evangeelium Kristusest jõuab inimeste südamesse.

Teil seisab peapiiskopiametis ees üle 20 aasta. Mida näete esmase ja kõige olulisema küsimusena, millega peate kohe tegelema hakama?

Eeldusel, et Jumal annab tervist, jõudu ja tarkust tõepoolest 20 aastat ja pisut enamgi kirikujuhi ametis teenida, alustan ma seda teenimist rahuliku tempoga. Aega on, et üheksa korda mõõta ja üks kord lõigata. Olulisi küsimusi on palju: vaimulike ja kiriku teiste töötajate ebakindel majanduslik toimetulek ja piisavate sotsiaalsete garantiide puudumine, kiriku haldusstruktuuri kohmakus, õpetuslik laialivalgusus, ajalooliste pühakodade ressursimahukas haldamine-hooldamine jne. Eks kõigi nimetatud teemadega tuleb paralleelselt hakata tegelema.

Millisena näete kiriku rolli tänapäeva Eestis?

Kiriku ülesanne on olla inimese jaoks, kes usub, igapäevaselt olemas, ja teiste jaoks, kes veel Jumalat pole vastu võtnud, vajadusel kiiresti ülesleitav. Aastaid koolis noori õpetades käskisin neil kõigil õppida pähe Meie Isa palve kasvõi ainuüksi selle pärast, kui peaks tekkima elus kriis, kus mitte kellegi teise poole pole võimalik mingil põhjusel pöörduda, et siis oskaks inimene vähemalt Meie Isa palvega Jumalat kõnetada. Leian, et inimene on tõeliselt hädas, kui ta tahab Jumalat paluda, kuid taipab, et ei oska seda kuidagi teha. Kirik peab olema piisavalt nähtav,

Peapiiskop UrmasViilma ametisse pühitsemine 02.02.2015 Tallinna Piiskoplikus Toomkirikus. Foto: Eerik Peinar

aktiivne ja kohalolev, et inimene, kes soovib ja kellel tekib vajadus, teaks, kuhu suunas sammud seada, et kirikusse jõuda. Me peame vähemalt nii palju olema aktiivsed, et inimene teaks teed meie juurde. Kuidas selline olukord tekitada, on meile kirikuna suur väljakutse. Et tulekahju korral hoonest otsemat, kiiremat ja turvalisemat teed pidi väljuda, peame jälgima evakuatsiooniväljapääsule viitavaid "rohelisi nooli ja mehikesi". Kuidas tähistada evakuatsiooniteekond maailmast kirikusse, seda tuleb igas koguduses töötajate ja vaimulikega arutada ja oma plaan välja mõelda ning tähistada. Selleks tuleb tööd teha. Need, kes on juba kohal, neid tuleb hoida, ja neid, keda ootame, tuleb minna otsima ja kutsuma.

Mida soovite meie koguduseliikmetele?

Soovin praegusel äreval ajal rahu.

Kui maailm on närviline ja tulevik ebakindel, siis kirik on see kindlus, kus aeg kulgeb ühtlases rahulikus tempos. Usk Jumalasse ja lootus Tema armule ja hoolitsusele annab julguse minna vastu ka ebakindlale tulevikule. Rõõmustada võime paljude asjade üle, sealhulgas selle üle, et meil on vabadus oma usku takistusteta tunnistada ja kuulutada. Oluline on, et me usku ei häbeneks ega varjaks, vaid et me oma usu kohaselt ka elaks. Et armastust, mida Jumalal on jagunud meie kõigi jaoks, jätkuks ka meil oma ligimesele jagamiseks. Soovin Sulase lugejale palju sellist armastust, mida teistega jagada ja ka teistelt vastu võtta.

*UrmasViilmalt küsinud
Saima Sellak-Martinson*

Õnnetuse puu

Üks Poola kirjanik on kirjutanud luuletuse pühakutest, milles on read „... ja neid ei piinatud sugugi nii mõnusasti nagu pühapiltidel“. See „mõnus piinamine“ kõlab nagu must huumor, kuid on tõsi. See, mis tegelikult toimus, on nii õudne, et ületab martüüriume maalinud kunstnike halvimadki unenäod.

Kas see väide kehtib ka Kristuse ristisurma kohta? Kindlasti! Ja kas me teame selle üksikasjadest tänapäeval rohkem, kui sellest jutustab Piibel? Sedagi tuleb jaatada.

Sünge vaikus

Ristilöömine oli kõige jubedam hukkamisviis, mida antiikajal oli suudetud välja mõelda. Karistus tundus õudne isegi selleaegsetele inimestele, keda ei hellitanud tänapäevased hüved, nagu inimõigused, narkoos ja valuvaigistid, ning seetõttu eelistasid nad meelsamini vaikida.

Samas kasutati seda meetodit üsna laialdaselt. Algidee autoriteks olid foiniiklased, keda üks nende kultuuri uurinud ajaloolane nimetas „sadismi alal eriliselt andekateks“. Nende meetod oli veel üsna algeline, sest lihtsalt puu külge seotud ohver suri janusse. Küll sai siit alguse risti eufemistlik nimetus „õnnetuse puu“ (ld *arbor infelix*). Arvatavasti siit on saanud alguse ka legend Tantalosest, keda kreeka jumalad mõistsid kannatama igavest nälga, kui aheldasid ta ahvatlevaid vilju kandva puu külge.

Kaubanduskontaktide kaudu jõudis uus võte umbes 1000 aastat eKr Eufraati ja Tigriise kallastele Assüürias. On teateid, et 5. saj eKr oli see muutunud tavaliseks naabermaal Pärsias ja tundub uskumatu, et isegi Antiik-Kreekas. Seejuures on kõikjal sarnane see, et informatsiooni allikateks on vaid napid märkused sellaste ajaloolaste teostes või kohtudokumentides. Isegi siis, kui make-doonlane Aleksander Suur lasi 332 eKr, pärast Tyrose vallutamist, lüüa risti koguni 2000 vaenlase sõdurit, valitses nii erakirjades kui kaasaegses kirjanduses vaid sünge vaikus. Ristilöömine oli midagi, millest avalikult ei räägitud.

Roomlased, Kristuse timukad

Roomlased, kelle õigussüsteem on tänapäevani demokraatlike maade õigusemõistmise alus, jagasid ristilöömise asjus oma kaasaegsete vaateid. Võtnud selle arvatavasti üle oma surmavaenlastelt kartaagolastelt, kes valitsesid Põhja-Aafrikat, kasutasid nad võtet peamiselt orjade puhul. Samuti sobis see hästi impeeriumi vastu mässu tõstnud ülestõusnute hirmutamiseks. Ning miks mitte isiklikuks kättemaksukski? Nii lasi Julius Caesar, kelle röövisid Kiliikia (praegune Türgi rannik) mereröövlid, oma ahistajad pärast vabanemist risti lüüa.

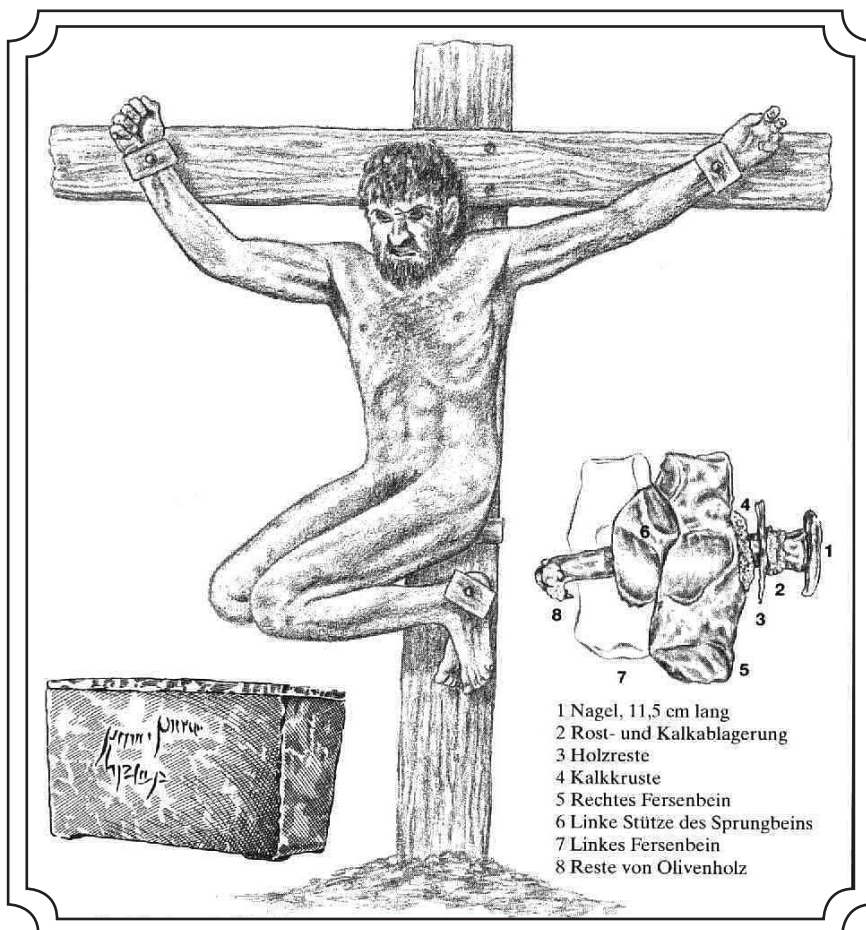
Kuid nemad olid võõrad. Rooma riigi kodanike puhul oli midagi sellist mõeldamatu. Ehk nagu ütles Rooma poliitik, kõnemees

ja advokaat Cicero (106–43 eKr): „See, mida nimetatakse ristiks, peab jääma kaugele mitte ainult Rooma riigi kodanike ihudest, vaid ka nende tajudest, nende silmadest ja kõrvadest.“ Küll sobis ristilöömine hästi kasutamiseks kauges ja vastalises Judea provintsis, kus pärast juutide ülestõusu mahasurumist 70 pKr olevat isegi selleks vajalik puit otsa saanud.

Kohtukojast ristile

Kuna Vana-Roomas viisid hukkamisi läbi sõdurid, mitte professionaalsed timukad, on säilinud neile antud käsked. Nende sisu vastab Jeessusega toimunule. Kõigepealt riietati ohvriks olev mees (naisi risti ei löödud) täiesti lahti ja teda piitsutati avalikult. Löökide arv oli siiski piiratud, sest ohver pidi surema pikkamööda ega tohtinud olla liiga nõrk. Seejärel pidi ta ise hukkamisplatsile tassima tulevase risti põikpalgi. Jõudnud kohale, naelutati ta põikpuu külge. Viimane seoti puu või juba varem maasse kaevatud vertikaalse palgi külge. Nii moodustuski rist. Lõpuks kinnitati jalad pikipalgile, kuid need ei olnud „kenasti“ sirgelt alla suunatud, vaid kõverasse surutud. Jääb üle vaid lisada, et niuderätkut polnud sellal veel olemaski.

Tegelik rist polnud seega selline puusepakunsti meistriteos, nagu seda kujutatakse kunstis. Õige pole ka idealiseeritud ette-

Nii toimus ristilöömine tegelikult. Rekonstruktsioon sai võimalikuks tänu ühe ristilöödud juudi säilmete leidmisele Givat HaMivtarist Jeruusalemma lähedalt. Vasakul luudelaegas, paremal kannaluu seda läbiva naelaga. See Jehohanani-nimeline mees suri 1. saj pKr, olles seega ligikaudu Jeesuse kaasaegne.

kujutus taeva taustal kõrguvast Lunastajast. Nimelt tuleb arvestada sellega, et ristilöömise sügavaim mõte oli surmamõistetut võimalikult palju alandada ja ei mingiski mõttes ülendada. Usutakse, et ristid polnud kõrgemad kui kaks meetrit.

Pikad naelad

Kuna sidumisele eelistati tunduvalt efektsemat naelutamist, on ristilöömise naelu leitud küllalt palju. Tegemist on korralikult sepietatud abivahenditega, mille pikkus oli u 11–18 cm. Vastupidi traditsioonilisele arusaamisele löödi nad läbi hukatava randmete

ja küljepealt läbi pahkluude, mitte läbi käe- ja jalalabade. Nii välditi kudede rebenemisohtu ning vähendati soonte vigastamisest tulenevat ja surma kiirendavat verekaotust. Seega osutub valeks filmidest pärinev ettekujutus üleni verisest Jeesusest.

Muidugi tekib siinkohal küsimus, kuidas selliseid fakte teatakse. Ühelt poolt näitavad seda teaduslikud katsed laipadega, teiselt poolt on leitud ühe ristilöödud mehe maised jäänused. Tegemist on suure erandiga, mis tehti rahulikel aegadelgi vaid juutidele (nende seas ka Jeesusele), sest nende usu kohaselt rüvetaks

matmata laip kogu maad. Kõik teised surnukehad lagunesid aegamisi oma piinapuu küljes ning said söögiks koertele ja lindudele.

Ristisurm on aeglane, uskumatult aeglane

Rohkem kui tegelik ristilöömisviis on inimkonda huvitanud küsimus, millesse ristilöödu lõpuks suri. Janusse? Verekaotusse? Infarkti? Nagu näitavad väga lühiajalised katsed ristile seotud vabatahtlikega, tekib sellises poosis kohe õhupuudus. Peagi algavad vereringehäiretest ja lihaspingest tulenevad suured valud ja krambid. Aja jooksul viib see vereringe kollapsini ja lõpuks südame seiskumiseni. Nagu on selgunud üksikutest pealtnägijate harvadest märgetest, võis teekond selle „õndsas“ hetkeni kesta tunde või isegi päevi.

Viimane variant oli võimalik siis, kui vertikaalposti külge oli ehitatud eriti saatanlik leiutus – *sedile* (istekte). See võimaldas sisuliselt käte küljes rippuvale kehale toetuspunkti ning lubas vabamalt hingata ning pikendas nii paradoksaalsel viisil piinu. Sama efekti andis *suppedaneum*, milleks oli toetuspunkt jalgade all. Kuna Jeesus suri ruttu, siis võib oletada, et tema ristil need lisandid puudusid. Või oli see vaid tema Isa arm, kes oma Poja ülesande täidetuks arvas? Seda teab vaid Jumal.

Äädikas ja käsn

Ristilöödu ainsaks lubatud abistamismeetodiks oli tema jootmine. Vesi oli muidugi mõeldud ikka vaid agoonia pikendamiseks. Seevastu oli natuke abi kergelt ui-

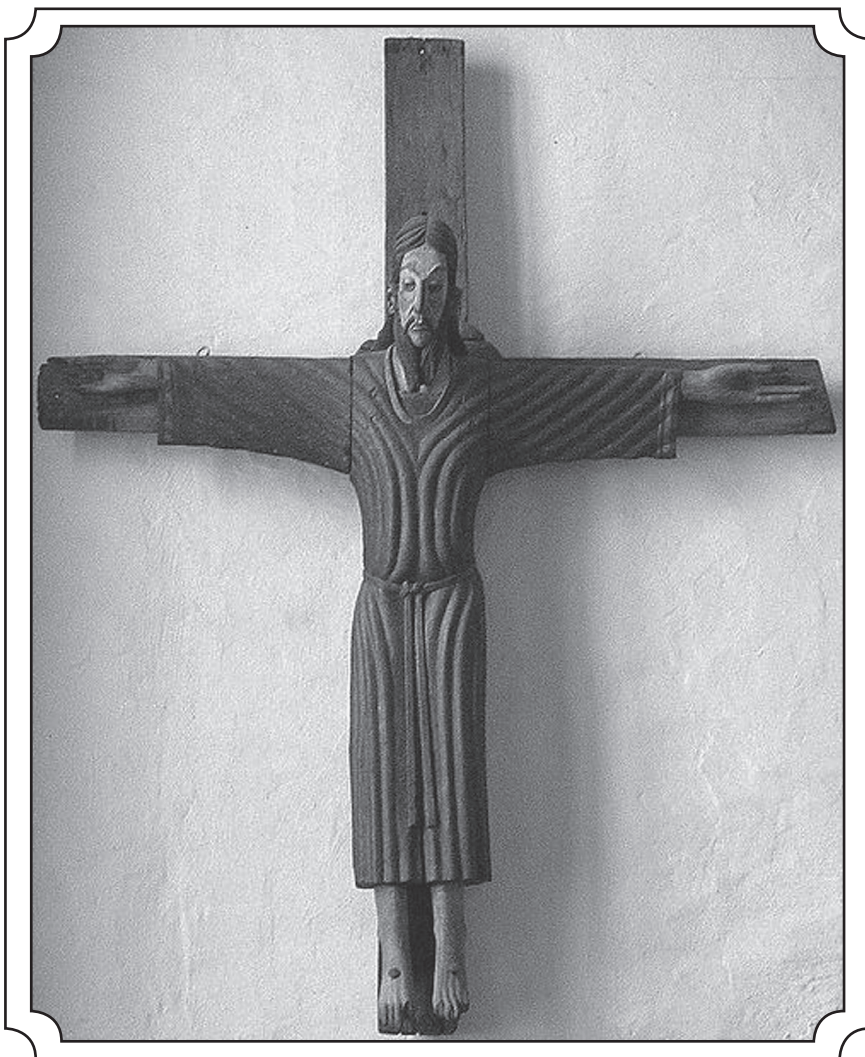
mastavast (veini)äädikast, mida oli vähemalt Kolgatal terve tünn.

Usutavasti oli see toodud roomlaste loal, kuid mitte Jeesuse toetajate poolt, sest joogi ulatamiseks kasutati immutatud käsna, mis pisteti pilliroo otsa. Loogiline mõttekäik viib muidugi järeldusele, et Kristus oli tavaliseks jootmiseks liiga kõrgel, milles aga ajaloolased jällegi kahtlevad ... Küll on võimalik seda seletada põlguse demonstreerimisega „Rooma riigi vaenlase“ suhtes, sest juhuslik kokkupuude ühiskonnast väljaheidetu ihuga oleks Rooma impeeriumit esindavale sõdurile olnud liialt alandav (Jh 18:31; Lk 23:36).

Siis palusid juudid Pilaatust ...

Kui senise käsitluse juures saab proovida peituda kiretu teaduslikkuse taha, nii raske kui see ka on, siis selle lõigu kirjutamisel pole see enam võimalik. Seega on parem anda sõna evangelistile, kes kirjutab: „Aga et oli pühade valmistuspäev, siis palusid juudid Pilaatust, et ristilöödute sääreluud löödaks katki [...], et ihud ei jääks ristile hingamispäevaks [...]“ (Jh 19:31).

Tundub uskumatu, et inimesed võivad *paluda* sellist julmust ja on arusaamatu, mis sellel kõigel on tegemist Jumalale pühitsetud päevaga. Lahendus on lihtne. Katkilöödud luudega inimene ei olnud enam võimeline end jalgadele toetudes ülespoole kergitama. Kuna ta ei saanud enam korralikult hingata, lämbus ta kiiremini kui tavaliselt. Nüüd lubati juutidel laibad maha võtta ja saabuv hingamispäev jäi rüvetamata.

Braunschweig. Toomkirik. Nn Imervardi rist. 12. saj lõpp. Värvitud puu. (Saksamaa). Varasest keskajast pärinev hiiglaslik rist (2,71 x 2,66 m) arvestab äsja paganatest kristlaseks saanud sakslaste usutundeid. Kuna germaanlased austasid vaid võitjaid, kujutati Ristilöödutki täies riides ja rahulikuna.

Nagu teada, siis Kristus sellest viimasest õudusest siiski pääses, sest oli selleks ajaks juba Isa juures. Viimast ei uskunud roomlased ilma kontrollita, torgates teda piigiga. Tulemus – haavast voolas nii verd kui vett, oli kontrollijatele veenev (Jh 19:34). See näitas, et ohver oli tõesti surnud ja ta vere lagunemine oli alanud.

Pärast seda

Pärast Jeesuse viimaseid sõnu „See on lõpetatud!“ (Jh 19:30) sai ristisurm täiesti uue tähenduse.

Levinud oletus, et varakristlased häbenesid oma õpetaja saatust, ei vasta tõele, sest neile kõigile oli kuulutatud just „ristilöödud Kristust“ (1Kr 1:23) ja nende „silme ette“ oli Jeesus Kristus „joonistatud ristilööduna“ (Gl 3:1). Seevastu praegune kristluse sümbol rist jäi tagakiusatud esimestele kristlaste põlvkondadele tõesti vaid reaalseks piinariistaks – „õnnetuse puuks“. Kuidas sai see teisi ollagi, kui see oli osa maise elu koledusest! Austades küll märtreid, vaadati siiski pigem sellele,

Matthias Grünewald (u 1475/80–1528) Ristilöömine. Isenheimeri altari keskosa. u 1512–1516. Õli. (Saksamaa)

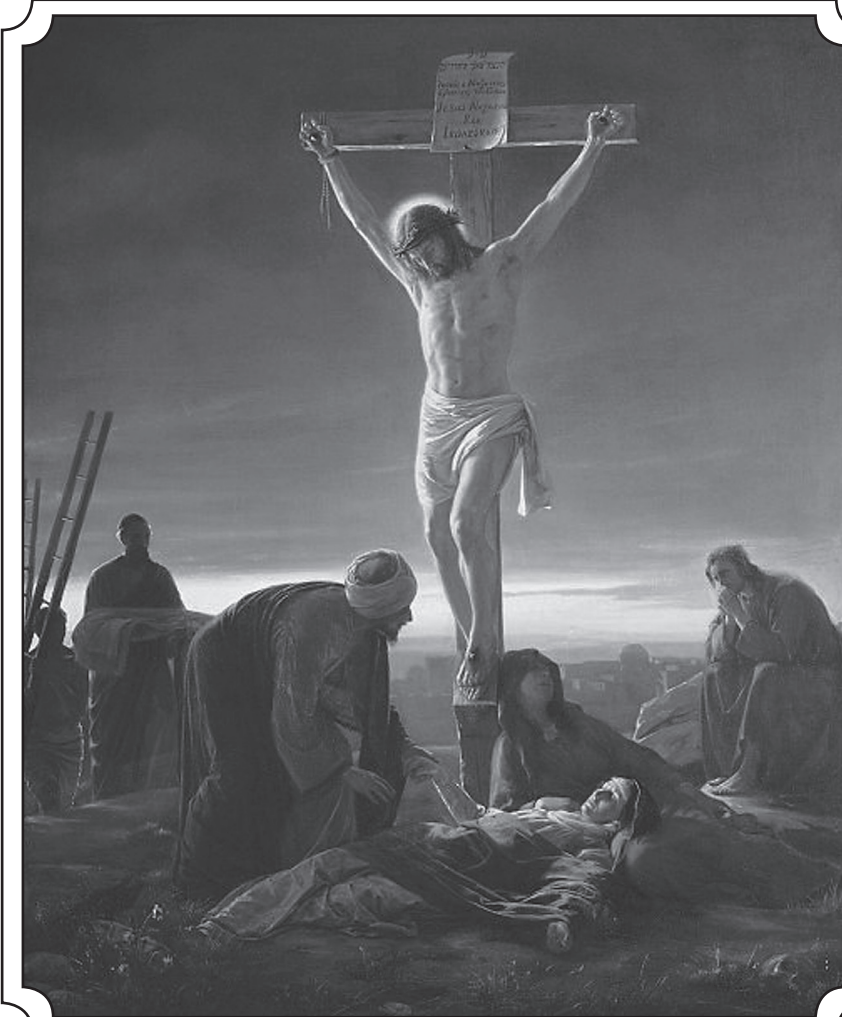
Kunstnikest on tõele kõige lähemale jõudnud M. Grünewald, kes kujutab tugevast vertikaalpostist erineva nõrga ja kaarduva põikpuuga risti. Surnu sellel on ilmselgelt kannatanud kram-pide ja õhupuuduse all. Tema jalge all on isegi suppedaneum.

Carl H. Bloch (1834–1890) Ristilöömine. 1870.

Õli (Taani).

Tüüpiline idealiseeritud ettekujutus ristilöömisest, mil Jeesuse keha mõjub pigem väsinuna kui surnuks piinatuna. Maal on usuliselt harras, kuid tegelikult toimunud õudusest väga kaugel.

mis ootas ees teispool surmapiiri.

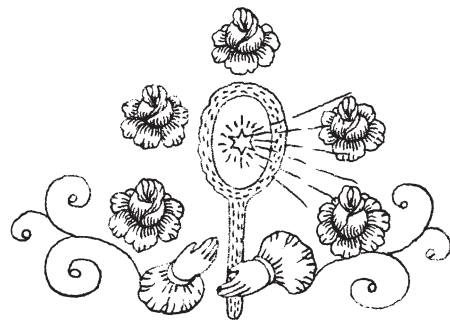
Erandina on delikaatse vihjena kasutatud võrdhaarset kreeka risti (varaseim näide on 3. saj algusest). Seevastu pika vertikaalharuga ladina rist on veel 4. sajandil, pärast tagakiusamiste lõppemist, vaid üks Kristuse monogrammi (XP) detailidest. Olles kesksel kohal sarkofaagil, kandis see nüüd sõnumit „Surm on neelatud võidusse!“ (1Kr 15:54).

Tõeliselt risti löödud Jeesust tõelisel ristil hakati kujutama aga alles 5. sajandi alguses, mil selle karistusviisi keelustamisest (337. a) oli möödunud peaaegu sajand. Alates sellest ajast meenutabki Ristilöödu kujutis meile Kristuse surma ja tema lunastustööd.

Kunstiteadlane Anu Allikvee

"Pidage kalliks aega ..."

Intervjuu kunstnik Maara Vindiga

Kaarli koguduse liikmetele ei vaja Maara Vindi nimi tutvustamist. Juba üle kümne aasta, 2002. aastast alates, on tema kaunid ja muinasjutulised tušijoonistused ehtinud ajakirja Sulase kaant. Viimastel aastatel on kaastöödena ajakirjas ilmunud ka tema sulest pärinevad väikesed mõtisklused. Koguduse maja ruumide seintel võib näha mitmeid tema joonistusi ja maalile. Palusime kunstnikul avada enda kauni loomingu tagamaid.

Mida mäletad oma lapsepõlvest?

Olen sündinud 1955. aastal põllumajandusteaduste professori Endel Vindi perekonnas. Lapsepõlvest mäletan suurt üksmeelset perekonda, kus valitses armastus ja rahu. Me elasime väikeses majas suure lilleaia keskel. Vanematel oli väga palju raamatuid, millesse suhtuti austusega.

Sinu kaks venda on samuti kunstnikud – vend Tõnis graafik ja vend Toomas kunstnik ja kirjanik. Kust pärineb teie pere kunstipisik?

Meie kunstianne pärineb nii isalt kui emalt, sest mõlemad oskasid väga hästi joonistada. Ema kirjutas ka luuletusi.

Kas ja kuidas on vennad Sinu loomingu mõjutanud?

Vend Tõnis näitas lapsest peale mulle kunstiraamatuid. Kui olin üheksa-aastane, andis ta mulle kätte tušisule ja lasi iseseisvalt pildi joonistada. Sulejoonistus võlus mind täielikult. Akvarellid oli isa mulle juba enne kooliminekut

kinkinud ja akvarelle olin ka varem maalinud. Kui olin üheksanda klassi tüdruk, õpetas vend Toomas mind õlivärvidega maalima.

Juba keskkooliõpingute ajal eksponeeriti Sinu graafikat Kunstihoones suurtel ülevaatenäitustel ja hiljem oled osalenud paljudel kunstinäitustel.

Mu kunstnikukäekiri kujunes välja juba kolmeteistkümnenda aastast, kui tegin paberipoogna-suuruseid tušipilte. See oli 1968. aastal.

Oled õppinud Tartu Ülikoolis hoo pis inglise filoloogiat.

Ma arvan, et see oli mu õnn, et ma ei saanud sisse Kunstiinstituuti ja mul õnnestus õppida Tartu Ülikoolis inglise keelt ja kirjandust. Mu arengule avaldas tohutut mõju ülikooli akadeemiline vaimsus.

Oled aastast 1989 Eesti Kunstnike Liidu liige.

Kunstnike Liidu liikmeks sain 1989. aastal pärast KL loomingu list komandeeringut Lääne-Mongoolia kõrgmägedes ja Gobi kõrbes.

Sulase lugeja tunneb Sind eelkõige tušijoonistuste kaudu, aga oled viljelenud ka akvarelli, pastelli- ja õlimaali. Mis neist enim võlub?

Kõige enam meeldib mulle tušijoonistus, aga meeldivad ka kõik teised tehnikad.

Lood oma tööd põhjamaisele naaturile vastupidiselt – vaos hoid-

mata ja varjamata emotsioone, kujundeid, unistusi.

Olen alati olnud lapsemeelne ja püüan olla aus ja siiras ka oma kunstis.

Sinu maailm moodustab täiusliku terviku – muinasjutuline haldjamaa kaunite, ebamaiste ja unistuslike olendite ning imeliste lilledega? Kust pärineb Su lillelembus?

Emalt olen pärinud armastuse lillede vastu.

Mägedel on Sinu loomingus samuti oluline koht – mäed on tihti kalliskividest, idamaiste tegelaskujudena, igaühel jutustada oma lugu.

Olen sündinud ja kasvanud Mustamäe jalamil suusahüppetorni juures. Mul on õnnestunud näha palju mägesid. Eriti võimsa elamuse pakkus kohtumine Mont Blanciga. Üks mu unistustest täitus, kui viibisin Prantsusmaal Alpi aasal lillede keskel. Kalliskivilembus sai alguse vaadeldes juba lapsena koos isaga kalliskive tema mineraalide kogus.

Oled vanema venna Tõnise eeskul tundnud huvi idamaade kultuuri ja budistliku õpetuse vastu.

Olen alati imetlenud idamaa kultuuri ja kunsti. Pärast Mongoolia budistlike kloostrite külastamist tegelesin kümme aastat budismiga.

*Maara Vint oma näituse avamisel Eesti Lastekirjanduse Keskuses 1. aug. 2012.
Foto: Merike Poljakov*

Oma vaimsete otsingute teel oled jõudnud tagasi Euroopasse, kristluseni, luterluseni.

Sind ristiti ja leeritati 1985. aastal Kaarli koguduses. Mida mäletad sellest ajast?

Olen Jumalat uskunud kogu elu. Küllastades 1980ndatel Venemaal Kuldsel Ringil linnade kirikuid ja kloostreid, tahtsin ühineda Eesti Õigeusu Kirikuga ja end seal ristida lasta. Minust olenemata asjaoludel jäi see ära ja mind ristiti ja leeritati 1985. aastal Kaarli kirikus vastavalt mu vanaema soovile. See on alati olnud meie perekonna kogudus ja kirik.

Sarnaselt keskaja kirikukunstiga on Sinu tušijoonistused sümbolirikkad ja keskenduvad Piibli ning pühakute teemadele.

Lapsest peale on mulle kõige enam meeldinud Itaalia vararenessanss. Sügavalt imetlen märtrite ja pühakute elu.

Oled teinud illustratsioone raamatutele ja ajakirjadele, eksliibriseid, kujundanud heliplaatide ümbri-seid ja postkaarte.

Enim meeldib teha oma pilte, see annab täieliku vabaduse.

Lisaks teiste autorite teoste illust-

reerimisele oled kirjutanud-joonistanud 12 salapära ja muinasjutulisust täis autoriraamatut lastele.

Mulle meeldib kirjutada, kuid viimasel ajal jääb mul selleks väga vähe aega. Kaks valmis raamatut ootavad oma aega. Väga tore oli teha laste värviraamatuid koos abikaasa Villu Kasega.

Oled abielus tõlkija ja kunstniku Villu Kasega. Kas olete koos ka näitusi teinud?

Praegu on mu elu kõige õnnelikum aeg. Oleme õnnelikus ja harmoonilises abielus ja meil on ühised kunsti- ja kirjandushuvid. Olen Jumalale väga tänulik kristlasest mehe eest. Villu on olnud ka vaimulikus ametis. Koos oleme ka kunstinäitusi korraldanud.

Elate looduskaunis kohas Vääna-Jõesuus – väikene aed, mere lähedus, kass ja koer. Kas see on ideaalne keskkond loometööks?

Elame kõrgete tammede all ja merekohin kostab tuppä. Elu siin on rohkem kui imeline. Meil on kollikoer Glance Moongrove, kes on sündinud Eesti Vabariigi aastapäeval, ja must, valge maniskiga kiisu nimega Kalli.

Mida soovid ülestõusmispühadeks Sulase lugejatele?

Armastage Jumalat kogu südamest ja oma ligimest nagu iseenest! Pidage kalliks aega ja ärge lükake edasi ühegi heateo tegemist!

*Maara Vindiga vestelnud Külli Saard
ja Saima Sellak-Martinson*

Ülestõusmine

M.

Maara Vindi illustatsioon

Jeesus Kristus on surnuist üles tõusnud. Tõesti, Ta on üles tõusnud.

Just nüüd, kui meie Issand on üles tõusnud surnuist, ärkab ka loodus uuele elule. Tärkab noor rohi, tuhanded taimed puhkevad emakese maa kaisust, kus nad pikas talveunes puhkasid. Virgad mesilased on ärganud ja sipelgad toimetavad taas usinalt oma linnades. Juba võib näha lendlemas varajasi liblikaid.

Teedel voolavad vallatult lobisedes kevadveed. Puudel, kes pika talve paljalt tuulte räsida olid, on

puhkenud lehepungad. Öhk on selge ja karge. Maa, mille põues pakitsevad talveunest virgunud juured, lõhnab joovastavalt.

Heldivad meie südamed, mis olid kalgistunud patusest elust. Meil on veel lootust – lootus pärida igavene elu. Jumal, meie Taevane Isa, on saatnud maailma lunastama oma ainsa Poja Jeesuse Kristuse. Tema, Jeesus, suri ristil meie pattude eest. Surm on ära võidetud, armastus on selle ära võitnud.

Tema, kes meid kõige enam armastab, kinkis meile igavese elu

oma Taevase Isa Kuningriigis.

Tema on kinkinud meile ka kõik need kordumatud kevaded, kui meie süda hõiskab, nähes looduse ärkamist, kuuldes taevast lindude koori.

Kuidas saab jääda ükskõikseks Jumala armastusele ja kutsele? Tema Poeg on avanud meile taevavärava. Midagi nii aulist, ülevat, kirgast ja imelist ei oleks osanud me ette kujutadaagi.

Armas sõber, võta Kristus vastu oma südamesse!

Maara Vint

Kristliku väärtusõpetuse peegeldusi Eesti (kirjandus)kultuuris

Essee aluseks on 3. detsembril 2014. aastal Usuteaduse Instituudis peetud ettekanne.

Avaldatud esmakordselt veebiajakirjas Kirik&Teoloogia (www.kjt.ee). Ilmub autori loal.

Igasugune väärtusõpetus saab alguse asjade ja nähtuste ning nende vaheliste seoste nimetamisest ehk siis keelest. „Keele sisu on kultuuriga lähedalt seotud,“

on väitnud keelelise relativismi üks rajajaid Edward Sapir (2009, 250), väide, mis Sapiri kõrval või talle koguni eelnevalt on leidnud kirkliku laienduse Uku Masingu raamatus „Keelest ja meelest“ (Masing 2004, vt ka Sutrop 2004). See, miks seda keelsuse ja meelsuse vastastikku tingitust siinkohal rõhutan, tuleneb sellest, mida viimastel aegadel üha enam ja enam kogen – meie igapäeva-

se suhtlemise keelelisest erodeerumisest. Mõistete, väljendite, tervete suhtlustasandite piltlikult öeldes ujuvus, dialoogide taandumine haugatusteks või siis hoopis enesekeskseteks monoloogideks annavad märku ka väärtusilma erosioonist.

Seepärast peangi kristliku väärtusõpetuse kirjanduslikest peegeldustest juttu tehes vajalikuks alustada allikatest. Eestlaste

varaseimast kokkupuutest kristlusega annavad tunnistust tõenäoliselt kagust siia maile jõudnud ja misjonitöö käigus juurdunud vanavenekeelsed laensõnad „rist“ *kristü*, „raamat“ *gramota* (tõsi küll, see omakorda on vanakreeka *grámmata*) ja „papp“ *popü*. Huvitav on täheldada, et Wiedemanni sõnaraamatus esineb „raamat“ küll kirikuraamatu või siis piibliraamatu tähenduses, mitte aga piibli üldnimetusena, millisena tunne me seda soome keeles – raamatut. Sakraalse varjundi hakkas sõna „raamat“ omandama 1930ndate keskel, kui tähistati eestikeelse raamatu, Wanradt-Koelli katekismuse 400. aastapäeva, eriti aga 1950.–1980. aastatel, mil raamatute ostmise kodudesse oli eestlastele prestiiži küsimus ja raamatute lugemine osa toonasest vastukultuurist. Siis sündis ka kujund eestlastest kui raamaturahvast, mis küll nüüdseks on vajumas kuldse minevikku. Taasiseseisvumise järel on trükisõna tähendus kardinaalselt muutunud, kaotades oma tähtsuse inimeste ühendaja ning vaba aja sisustajana. „Ilukirjanduse lugemine on tugevasti vähenenud, eriti eestlaste ja eriti noorte hulgas,“ tõdeavad aastatel 1965–2004 meediasüsteemi ja meediakasutust uurinud Peeter Vihalemm ja Marju Lauristin. Kui raamatuostjate osakaal eestlaste hulgas oli veel 1990-ndate algul 91 protsenti, siis kümne järgneva aasta jooksul vähenes see enam kui kaks korda, 43-le protsendile (Vihalemm 2004, 84). Niipalju siis raamatust ja selle lugemisest.

Sõnad „rist“ ja „papp“ paistavad aga algusest peale silma ideoloogilise – või peaks ütlema intentionaalse, kavatsusliku? – laetuse-

ga, mis eesti keeles teiste rohkete laensõnade puhul võib alles hiljem lisanduda, nagu „raamatu“ puhul võib seda näha. Seesama Wiedemann registreerib neutraalsena vaid „sõrmed või käed risti panema“ ning „hambad risti“, ülejäänud rahva keelekasutusest korjatud väljendid on kõik religioosset päritolu või sakraalse varjundiga. Juhan Peegli koostatud raamatu „Nimisõnade poeetilised sünonüümid eesti regivärssides“ leiame „risti“ sünonüümina taevase „tähe“, järgnevad „ristihing“ vaese inimese, „ristirind“ neiu või talutütre, „ristiliiv“ haua ning „ristipuu“ kadaka sünonüümina. Viimatinimetatu võis viidata huaristi valmistamise materjalile. Folklorist Marju Kõivupuul on põhjalik käsitus Kagu-Eesti ristipuudest ja ristimetsast, milleks oli enamasti okaspuumets. Ristimärgi tegemine puule tähistas surnud lähedase inimese teekonda matmispaika, ühtlasi oli see linna kuju võtnud lahkunud hingele märgiks oma kadunud keha ülesleidmisel (Kõivupu 2009, 27–28). Kõik nimetatud sünonüümid esindavad ühemõttelist sakraalsussuhet.

Ambivalentsem on olnud „papp“ Jumala sõnumi vahendaja või kristluse tunnistajana, mis osutab sellele, et vanade eestlaste kristluse omaksvõtt polnud voolujooneline. Nagu mitmed ajaloolased, aga ka Toomas Paul oma „Eesti piiblitõlke ajaloos“ on kinnitanud (Paul 1999, 43–49), ei pruukinud põhjus olla selles, et kristlus usutunnistuse ja õpetusena oleks olnud jäägitult vastukarva seni haldja-usulistele ehk animismiga seotud eestlaste esivanematele, pigem ikka selles, et koos kristlusega tuli ka võõras

võim. Üks esimesi eesti keele mälestisi, Läti Henriku kroonikast pärit ning täna fraseologismina võetav „Laula! Laula! Pappi!“ toob üpriski ilmekalt esile toonase vastasseisu. Tsistertslaste preestri Frederici ja ta kaaslaste surramisele saarlaste käe läbi Vana-Liivimaal Ogre jõe kaldal eelnes mäletatavasti pühamehe palverituaali mõnitamine (*Henriku Liivimaa kroonika*, 155). Fraasis endas, mille adressaadina ei pruugita enam ammugi näha usklikku, pigem keda tahes silmakirjalikkuses kahtlustatavat kuldsuud, heiestub nüüd üksnes sõbralik pilge, mida „saaks edukalt kasutada mistahes dispuutides“ (Kalda 2004, 278).

„Eesti keele seletav sõnaraamat“ registreerib samuti sõnas „rehepapp“ papi ajaloos kinnistunud kavalat või petmisvalmist nimbust. Kuid paradoksaalsel kombel hoopis mõisa vastu ja talupoegade kasuks. Mäletan oma lapsepõlveski loetud muinasjuttudest rehiepappi kui targa ja kavala mehe kehastust. Andrus Kivirähi romaan „Rehiepapp“ on aga võimendanud seda kui mitte just kõige ausamat ellujäämisstrateegiat, mis on andnud üldkeelde mõiste „rehieplu“. Õeldu sobib ühtlasi näitlikustama väärtussuhete muutumist ajaloos.

Eestlaste lülitamist läänekristlikku tsivilisatsiooni selle piiri-alana on käsitletud nn ristimistraumana (Paul 1999, 43). Kuid aastasadade veerult sellele kultuurisemiootilisest vaatepunktist tagasi vaadates võiks seda võtta ka kui lahknemispunkti, plahvatust, mille tulemust me ei saa enam hinnata selle punkti või plahvatushetke mõõtkavas, vaid sellele järgnenud pöördumatuste

ajareas: eestlaste jäämine sajanditeks üheseisulikuks rahvaks, kinistatud maa külge mitte ainult selle maa omanike kaudu, vaid ka metafoorselt, maarahvana, koos sellega kaasneva elutunnetuse, oskuste ja väärtusilmaga; sõltuvus lääne tsivilisatsioonis toimuvast, teatava ajanihkega küll, nagu see perifeeriale kohane, kuid samas perifeeriale omaste protsesside kiirendusega. Tõesti, eesti kultuuri kujunemine alates reformatsioonist rahvusliku eneseteadvuse kultuuriks ja sealt edasi kõigis diapsoonides viljeldavaks Euroopa kultuuriks, nii nagu see suurrühvaste kultuuride puhul täheldatav, on toimunud kiirendusega, mida arvukama asurkonna ja territooriumiga kultuurid ei tunne. Nõnda on see siis olnud ka tõestuseks Juri Lotmani teesile kultuuri perifeerias toimuvate protsesside semiootilisest aktiivsusest. Söandaksin osutada, et kunstiteos, milles eestlaste ajaloo sattumuslikkus muutub paratamatuse ülevaks tunnetuseks, on helilooja Lepo Sumera kirjutatud histsoorium „Tule ja verrega“. Kes mäletab Eesti Vabariigi 80. sünnipäeva aktust 1998. aastal, kus see esiettekandele tuli, üks meie esinäitlejatest, Ain Lutsepp lugemas katkendeid Henriku kroonikast muusikaliste osade vahele, sellele meenub ka teose finaali, mis ei manifesteeru kaotajarahva allaandmist, vaid pigem valmisolekut võtta vastu oma saatust ja tõusta ühel päeval ise selle valitsejaks. Just see – ellujäämine ajalookesiste kiuste ja suutlikkus püsida oma eesmärkide püstitamisel ning nendeni jõudmisel teiste rahvaste kõrval esiridades või vähemalt kusagil keskel – see on suur nar-

ratiiv, mida eestlaste kollektiivne eneseteadvus täna enim vajab.

Kristlik väärtusõpetus, mille kvintessentsiks võib pidada kümme käsku ja meieisapalvet, jõuab aga siamaile koos katekismuste ja kirikujutlustega, ehk siis koos Lutheri algatatud reformatsiooniga. Jutlus kuulub suulisse kultuuri, ehkki see võib olla kirikuõpetaja jaoks üles kirjutatud, kas siis sujuva ettekandmise eesmärgil või välise ettekirjutuse tõttu, nagu oletab Uku Masing Georg Mülleri jutluste puhul (Masing 1999, 203). Mülleri 39 jutlust toovad ilmekalt esile suhte muutumise, mis erinevalt katoliku kirikust valitseb kirikuliste (just kirikuliste, sest me ei saa automaatselt pidada kirikus käijaid usklikeks) ja õpetaja/preestri vahel. Kui katoliku traditsioonis prevaleeris visuaalne-riituslik pool ja vahendatava sõnumi mõistmiseks vajati ladina keele oskust, siis reformeeritud kirikus koondus kuulajatele arusaadavas keeles peetud jutluses kõik Sanale ehk siis pühale sõnumile, milles piiblitekst oli meta-teksti staatuses, ülejäänul oli ja on jätkuvalt aga tuletis või selle õpetuslik edasiarendus. Kirik on nagu täiskasvanute väärtuskoolitus. See asjaolu tähtsustab nimelt keelekasutust. Siin kuulatakse sõna mitte ainult kuuletumise eesmärgil, mida implitsiitselt kirik võib ju tahta, vaid sõna ennast selle sõnumiväärtuslikkuse pärast. Märgakem, et see, millest jutlustatakse alates Georg Mülleri kuni tänaseni, on ikka üks ja seesama, võib-olla küll ajakohastatud ja seostatud kirikuvälises maailmas toimuvaga, aga ikkagi invariantne, kuid see, mida kuulatakse, on kuulajas endas sündiv kaja jutlustatavale. Ja

see kaja on inimeseti erinev ning muutuv. Kirikus jagatav õpetus ei ole mõeldud erisuste allasurumiseks, tasalülitamiseks. Koguduse mõte on selles, et erinevatena ollakse võrdsed ühe sõnumi ees, milleks on normide või tabude süsteem ning seda ümbritsevad/ilmestavad mõistulood.

Kristliku väärtusõpetuse avaldumisest ja käekäigust eesti kirjanduskultuuris pakub hea ülevaate Aarne Vinkeli raamat sümptomaatilise pealkirjaga „Eesti rahvaraamat“ (Vinkel 1966). Mõjutatud küll oma kirjutamis- ja ilmumisaia ideoloogilis-retoorilisest mustrist – raamat ilmus 1966. aastal –, on see ometi usaldusväärne sissevaade eesti talurahva lugemisvarasse 18.–19. sajandil, ajal, mida võiksime pidada piltlikult kogu rahva algkooliks. Selleks on kõigepealt kalendrikirjandus. Nii jutustati näiteks 1731. aastal trükitud „Eesti-Ma Rahva Kalendris“ ümber eesti keeles veel ilmunud Vana Testamendi tekste. Esimesed ilukirjanduslikud tekstidki olid piiblitugude mugandused, millest levinuim oli jutustus Jeruusalemma linna hävitamisest.

Esimene eestikeelne luuletus, Käsü Hansu eleeia „Oh! Ma vae ne Tarto liin“ kannab üle ajalooksügavikus aset leidnud sündmuse kujundina Põhjasõjas hävitatud Tartu linnale, seejuures moraliiseeriva sõnumiga mitte elada patuelu.

Esimene poolilmalik juturaamat ilmus lõuna-eesti keeles Urvaste pastorilt Johann Christian Quandtilt, kelle sünnist täitus 2014. aastal 310 aastat. Rõhutagem, et esimesed kirjanikudki Eestis olid pastorid või köstrid, alates Quandtist ja lõpetades Jo-

hann Voldemar Jannseniga. 20. sajandi vaimulikest on end kirjandusklassikuks kirjutanud Ain Kalmus (kodanikunimega Evald Mänd).

Aarne Vinkel peab poolilmalikkuse all aga silmas seda, et raamatu süžees ei sisaldu Piiblist tulenevaid otseseid ettekirjutusi või viiteid Piiblile. Karistuse ähvardusega kaasnev käsuõpetus andis ruumi kujundlikumale, mõistukõnelisemale esitusele. Ometi nii nende kui ka juba järgnevate ilmalike tekstide puhul oli moraal selgelt nähtav ja see oli suunatud lugejas vooruslikkuse äratamisele, vagadusele ning õiglusele, ehk siis neile samadele väärtustele, mida kandsid endas positiivsete eeskujudena pakutavad piiblikangelased.

Kristlik väärtusõpetus, nii nagu see tollases rahvaraamatus ilmneb, näib olevat mõeldud vaeste lohutuseks. Põltsamaal trükikoja asutanud arsti Peter Ernst Wilde ja pastor August Wilhelm Hupeli 1766–1767 ilmunud „Lühikesest õpetusest“ alates hakatakse aga usaldama talupoega ennast, tema võimet ise ilma Jumala abita kasvada, areneda ja eluga hakkama saada. Selgelt on siin tajutav Euroopas vallandunud valgustuse mõju. 19. sajandi esimestel kümnenditel keskendub sotsiaalpedagoogiline kirjandus eestlaste uue pahe, liigjoomise tõrjumisele. Enne Friedrich Reinhold Kreutzwaldi „Viinakatku“ (1840) ilmub mitu raamatut, milles manitsetakse kasinusele ning näidatakse puust ja punaselt ette, millise allakäiguni võib viia viinatõbi. Huvitav on täheldada, et juba siis käsitlesid toonased kirjamehed, Kreutzwald nende hulgas, alko-

holismi patoloogiana, mille vastu saab üksnes jäägitu karskusega. Mitte aga nii, nagu hilisemas tõlgenduspraktikas on ette tulnud: viinajoomine kui üksnes sotsiaalselt tingitud pahe.

Kui eespool sai väidetud, et eestlaste varasemas lugemisvaras domineerinud kristliku väärtusõpetuse otse Piiblist käsuõpetusena kopeerimine hakkab taanduma 18. sajandi lõpus ja 19. sajandi alguses, siis 19. sajandi lõpus näeme juba seda õpetust ilmnemas probleemina. Tüüpnäiteks on siin Eduard Vilde romaan „Külmale maale“ (1896), omamoodi esimene, tõsi küll, kirikuvastasusest kantud sümbolistliku lõpuga inimese „õndsaks saamise“ romaan. Vaesuses vaevlev Väljaotsa Jaan, tema armastatu Virgu Anni, Virgu talu peremees Andres, kirikuõpetaja Frick – kõik nad on ümbritsetavad Piibli metafoorikaga. See tipneb varguses süüdistatava Väljaotsa Jaani kohtuprotsessi võrdlemises viimse kohtupäevaga („Nõnda jõudis viimaks suur kohtupäev kätte“) (Vilde 2013, 162). Vilde ise on küll esitlenud romaani kui sotsialistist kirjaniku ühiskonnakriitilist teost, ent pole raske märgata selle läbivat motiivi „kurjusega silditatus“, kes jääbki lunastamata. Virgu Annis kehas tub kristlik ohvrimeelne armastus. Seesugust tõlgendusmustrit romaani käsitlemisel võiks jätkata.

20. sajandi eesti kirjanduse üks religioossemaid teoseid, nagu on osutanud akadeemik Jaan Undusk – ta on seda ka Piibli arhetüüpseid tegelasi romaanis iseloomustades avanud –, on Oskar Lutsu „Kevade“ (Undusk 1987). „Kevade“ väärtusõpetuslik sõnum on para-

diisliku lapsepõlvekodu meenutamises, kristliku (halastava, ühendava) armuõpetuse kuulutamises. See on ühtaegu eestlaste kui ajalukku astunud rahva lapsepõlvelugu, teiselt poolt – kui nii tohiks öelda – eksistentsiaalne kristlus, küsimus lootuse ja lohutuse olemusest. Näeme seda Arno mitmes monoloogis, aga ka näiteks õpetaja Lauri (muuseas, „Kevades“ on kolm erinevat õpetaja kuju, praost, köster ja ilmalik koolmeister) kutses harida oma vaimu kõigile takistustele vaatamata. Seesugust eksistentsiaalset kristlust, aga sedapuhku tõe, õiguse ja õigluse teljel, on kahtlemata enim väljendanud Anton Hansen Tammsaare kõigis oma „Tõe ja õiguse“ köidetes. Tammsaaret lugedes kogeme nimelt seda, kuidas üks ja seesama väärtussüsteem avaneb paradoksina. Võrreldagu kasvõi Andrest ja Pearut võitluses oma õiguste eest, jälgitagu Indreku mässu Jumala vastu ja ometi nõustumist jumaliku ime olemasoluga. Või Andrese kõnelusi iseendaga läbi Piibli uurimise. Paradoks avaldub juba kasvõi selles üldkeelde läinud vana Andrese lauses „Tee tööd ja näe vaeva, siis tuleb armastus“, millele poeg Andres vastab, et tema ju, isa Andres on seda näinud, aga armastust pole Vargamäele tulnud (Tammsaare 1981, 492–493). „Tõe ja õigust“ võib võtta kui eestlaste lõppematu liikumise metafoori oma töötatud maa poole. Ning otsekui selle pessimistlikuks krooniks kirjutab Tammsaare „Põrgupõhja uue Vana pagana“, sügavalt eksistentsiaalistliku romaani 20. sajandi eestlase õndsaks saamise tungist, mis Piibli metafoorikat kasutades on dialoogis, koguni vaidluses krist-

liku väärtusõpetusega, pannes lugejat järele mõtlema hea ja kurja, mõttetuna näiva töö ja elumõtte, kohustuse ja vastutuse dialektika üle.

Saksa keele- ja kirjandusteadlane, suurteose „Baltikumi kirjandused“ autor Friedrich Scholtz, üks terasemaid Tammsaare epopöa kommenteerijaid, on nimeetanud Tammsaare viimast romaani „paradoksaalseks süntagmaks“ (Scholtz 2001, 141). Scholtziga tuleb nõustuda, et Tammsaare „Põrgupõhja uues Vanapaganas“ „käiakse halastamatut kohut Jumala ja maailmaga ühes kõigi selle pahede ja nõrkustega“, kuid selle kohtuskäigu eesmärk pole mitte jumalaeitus, vaid tõeseletuse otsing, mille transtsendentaalsust ja seetõttu ka leidmata jäämist aitab inimesena taluda vaid absurdi tunne, iroonia ning naer (samas, 142).

Asjata ei pidanud Tammsaare ise oma mantlipärijaks Karl Ristikivi, kelle romaanidest loeme ristsõdade ummikujooksust („Põlev lipp“, „Viimne linn“ ja „Surma ratsanikud“), kes „Mõrsjalinikus“ jälgib katoliku pühaku saatust, aga kelle „Inimese teekond“ on eeldaimal kujul tõdemus inimolendi tühisusest ja nõrkusest kõiksuse ehk Jumala ees, kuid kes poleks siiski inimese nime väärt, kui ta vähemalt ei püüdnud enesest suurema poole, olla rohkem kui inimene.

Võiks ju oletada, et nõukogudeaegsest eesti kirjandusest on mõttetult otsida kristliku väärtusõpetuse jälgi, või kui, siis üksnes ateistliku agressiivsusega ümbritsetult. Kuid, nagu selle aja kirjandusele omaselt, oli religioossus siingi peidetud ridade vahele. Üks

nende aegade ilmutuslikumaid tekste on 1983. aastal ilmunud Hando Runneli luuletsükkel „Ilus maa“, hümn truudusele, armastusele, perele – kristlikuski väärtusõpetuses kesksetele mõistetele. Juba ülalnimetatud Jaan Undusk on uurinud ja tuvastanud Juhan Smuuli sügavat religioossust, mis omamoodi vördjalikul kujul avaldus „Poeemis Stalinile“ (Undusk 1998, 137–164), teisalt aga vägagi tajutava probleemina näidendis „Lea“.

On oluline osutada sellelegi, et iga sügavusele pretendeeriv kirjandusteos, olgu see romaan või luule, võimendab oma sõnumit Piiblist pärit kujundite või motiivistikuga. Olen juba varem käsitlenud Piiblit eesti kirjanduse arhetekstina (Veidemann 2010).

See on igasuguse esteetiliselt ja eetiliselt tõsiseltvõetava kirjanduse infrastruktuur. See ei pruugi olla nähtaval, aga kui selle avastamiseni jõutakse, siis seda võimsalt üks või teine kirjandusteos meid kõnetab. Milan Kundera on öelnud, et romaan peaks olema teos ja romaanikirjanik eksistent-si uurija (Kundera 1998, 22, 43). Kuid nõustutagu: Piibel kristluse metatekstina – nii on Toomas Paul Piiblit kutsunud (Paul 1999, 49, 52) – on samuti ennekõike uurimus inimesest ning tema väärtusilmast. Piibel on Teos.

Viidatud kirjandus

- *Henriku Liivimaa kroonika*. Tallinn: Eesti Raamat, 1982.
- Kalda, M. (2004) „Laula, laula, pappi“ – M. Kalda. *Mis loom see on?* Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Kundera, M. (1998) *Romaanikunst*. Loomingu Raamatukogu 11/12.

- Kõivupuu, M (2009) *Hinged puhkavad puudes*. Tallinn: Huma.
- Masing, U. (1999) *Eesti vanema kirjakeele lood*. Tartu: Ilmamaa.
- Masing, U. (2004) *Keelest ja meelest*. Tartu: Ilmamaa.
- Paul, T. (1999) *Eesti piiblitõlke ajalugu*. Tallinn: Emakeele Selts.
- Sapir, E. (2009) *Keel*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Scholtz, F. (2001) „Paradoksi väljendusvormid Anton Hansen-Tammsaare romaanis „Põrgupõhja uues Vanapaganas““ – E. Treier, koost, *Tammsaare maailmakirjandus*. Tallinn: Olion.
- Sutrop, U. (2004) „Saateks“ – Masing 2004, 5–11.
- Undusk, J. (1987) „Melanhoolne Luts: „Kevade““ – Keel ja Kirjandus 1, 25–35.
- Undusk, J. (1998) *Maagiline müstiline keel*. Virgela.
- Veidemann, R. (2010) „Piibel kui eesti kirjanduskultuuri arhetekst“ – Con amore. *Istoriko-filologičeskij sbornik v čestj Ljubovi Nikolajevny Kiseljevoi*. O.G.I. Moskva, 2010, 73–82.
- Vihalemm, P., toim (2004) *Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1965–2004*. Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Vilde, E. (2013) *Külmale maale*. Mixi kirjastus.
- Vinkel, A. (1966) *Eesti rahvaroomat*. Tallinn: Eesti Raamat.

Kirjandusteadlane
Rein Veidemann

Religioon tänapäeva Eesti kirjanduses

*Ettekanne peetud 17. märtsil 2015
Kaarli koguduse loengusarjas „Jaluta-
des Jumala aedades“*

Eesti kirjandus on käinud pika tee alates oma algusest 19. sajandil, mil ilukirjanduses kohtas religioonikäsitusi peamiselt Saksa autorite tekstide mugandustes, nagu näiteks veel 20. sajandi alguseski ülipopulaarsetes teostes „Vaga Jenoveva“ või „Hirlanda“, millest kummastki ilmus hulk eri trükke ja väljaandeid, mida ahnelt loeti. Need raamatud olid nõndanime- tatud haleduslood: moraliseeri- vad mõistujutud vooruste kiitu- seks. Raamatute tegelased peavad kannatama karmi ülekohut, aga nende vooruslikkus päästab nad viimaks ning tegelaste vaevad saa- vad tasutud. See on siis sedalaadi kirjandus, sedalaadi religioonikä- sitlus, mis võimaldaski **Karl Marxil** nimetada religiooni oopiumiks rahvale – näidati ju neis lugudes, et kes on vaikne ja vagur ning kõik hoobid ilusasti ära kannatab, saab tasu. Kas siinses elus või järgmi- ses.

Tänapäeval me muidugi sellist religioonikäsitlust Eesti kirjandu- sest ei leia. Kuid ei maksa arvata, nagu puuduks meie muidu usulei- ges ühiskonnas religioon teema- na üldse. Pigem võib nentida, et paralleelselt religiooni omamoodi

tagasitulekuga maailmapoliitika areenile kohtame ka Eesti kirjan- duses religiooni senisest rohkem. Ja kui ma ütlesin, et tänapäeval tuleb religioon tagasi poliitikas- se, siis ma ei pea siin silmas mitte ainult islamimaailmas toimuvat, vaid ka näiteks Ameerika Ühend- riikide sisepoliitika vagatsevat alatooni, uusususundite populaar- sust kogu Lääne maailmas või ka väiksel ja vaikselt, aga siiski aset leidvat religioonide peatõstmist Hiinas.

Muidugi oleks liialdus väita, et need teemad on vahetult seotud Eesti kirjandusega. Ent mingi ül- dise fooni mõttes ei maksa siiski mainitud unustada. Kirjandus ei toimu ju suletud ruumis, vaid on alati olnud tihedalt seotud maail- mas toimuvaga.

Nõnda pole meil ka mingit ühtlast ega üldist religiooni ega religioossuse kujutamist kirjan- duses. On väga erinevad autorid, kellel on väga erinevad vaated, eri meetoodika, arusaamad, tunded, mõtted ja teadmised. See on mui- dugi üsna elementaarne tõdemus. Liati on selge, et tänapäeva ühis- kond ei vaja enam sääraseid „Vaga Jenoveva“ laadis väga armsaid ja haledaid lugemisi. Pole küll minu pädevus öelda, millist religioos- sust tänapäeva ühiskond vajab, kuid vaadates mõningaid Eesti au- toreid, kelle teostes on religioo- nil mingi – olgu või negatiivne – roll, saame vähemalt aimu sellest,

kuidas tänapäeva Eesti kirjanikud religiooni ja religioossust tunne- tavad. Pole jällegi vast üllatus, kui ütlen alustuseks, et väga erine- valt. Aga kui erinevalt, siis kuidas peaks neid käsitlema? Kust peaks alustama?

Vahest võiks alustada küsimu- sest – kui me räägime religioo- nist, siis millest me räägime? Mida pidada religioosseks? Kas **Paavo Matsini** „Sinine kaardivägi“, mis kubiseb küll budistlikust, küll vabamüürlikust ja üldiselt eso- teerilisest sümboolikast, on reli- gioosne teos? Võib-olla on. Võib- olla aga ka mitte, võib-olla peaks seda pigem vaatlema kui assotsia- tiivset kirjutust ehk siis sedalaadi raamatut, mille eesmärk on oma kummaliste, barokliku labürindi moodustavate sümbolite ja kujun- dite kaudu lugejas mitmesuguseid tundeid esile kutsuda?

Samas näiteks **Kätlin Hommik- Mrabte** ütleb enda 2010. aastal il- munud teost „Minu Maroko“ tut- vustades, et kuigi ta on eestlane, aga moslem, pole ta „seda raama- tut Eesti või eestlaste mahatege- miseks või islami propageerimi- seks kirjutanud. Kirjutasin, kuna kirjastus palus kirjutada“.¹ Kas see teeb tema raamatust religioosse raamatu? Pigem vist mitte, aga kindlasti on „Minu Maroko“ vähe- malt osaliselt raamat religioonist, mida Paavo Matsini „Sinine kaar- divägi“ vist pole. Või on siiski?

¹ <https://minumaroko.wordpress.com/>

Nagu näete, olen veel enne teema sisuni jõudmist omamoodi kimbatuses ja nõutu ega tea, millest peaks rääkima, rääkides religioonist kirjanduses. Seetõttu loobungi edasisest teoretiseerimise katsest ja vaatlen järgnevalt mõningaid viimaste aastate teoseid, kus ühel või teisel viisil on oluline roll religioonil. Nii et see-ga ei püüdle järgnev ülevaade kõi-kehõlmavusele.

Religioonist rääkides ei saa muidugi mööda ka selle vastasusest – vahel ongi tunne, et just võitlev ateism ise on kõige fanaatilisem religioon. Ja nagu eelnev „Minu Maroko“ näide demonstreeris, ei käsitle tänapäeva kirjani-kud oma teostes sugugi mitte ai-nult kristlust, vaid Eesti kirjanike teostest leiab mitte ainult viiteid muudele usunditele, vaid mõnel juhul ongi kogu teose vaimne maailm pärit mõnest vägagi ek-sootilisest usundist.

Aga alustame kolmest auto-rist, kes hoiavad kõrgel võitleva ateismi lippu. Nendeks on **Andrus Kivirähk**, **Jaak Urmet** ehk **Wimberg** ja **Ervin Õunapuu**.

Võib vast öelda, et Kivirähaga on asi üsna selge – ta peab end programmiliseks ateistiks ning on öelnud muuhulgas järgmist: „Kristuse sõnum kannab endas hoopis teisi väärtusi (tema sõnul vastandina katoliiklusele – P. H.): armastust, sallivust, mõistmist. Minulegi on need mõisted oluli-sed, ehkki ma ei pea ennast krist-laseks, kuna ei arva, et just nimelt Kristus oli inimloomuses alati olemas olnud positiivsete algete

leiutajaks ning maaletoojaks. Aga põhimõtteliselt olen ma täiesti päri järgima nn kristlikke väärtu-si nii nagu iga normaalne inime-ne. Kirikule kui organisatsioonile on need väärtused aga täiesti võõrad.“²

Need seisukohad leiavad sage-li märkimist ka Andrus Kiviräha ilukirjanduslikes teostes. Siinko-hal võib nimetada 2007. aastal ilmunud romaani „Mees, kes tea-dis ussisõnu“, mille keskses liinis püüab peategelane Leemet aru saada, mis on õige maailmas, kus omavahel võistlevad kaks nōme-dust: kitsarinnalised hiiekummar-dajad ja silmakirjalikud kristlased. Nagu aimata võib, viitab Kivirähk sellele, et loobuda tuleks igasugu-sest religioonist ja religioossusest. Või teisiti, veidi kurjemalt öeldes, tõendab Kivirähk dialektilise ma-terialismi ülimuslikkust.

Midagi sarnast võib leida ka Wimbergi 2002. aastal ilmunud romaanidebüüdis „Lipamäe“. Raamat, mis märgiti ära romaa-nivõistlusel ja sai Virumaa kirjan-duspreemia, jutustab linnast maa-le koliva noormehe elust. Teoses põimuvad fantaasia ja tegelikkus, tänapäev ja meenutused nõukogu-de ajast ning teose tegevuspaigas, Lipamäel, on võimu võtnud läbi-nisti paheline kirikuõpetaja, kel-lele vastandub läbinisti positiivne Kurat. Iseenesest on tegu päris naljaka ja lõbusa raamatuga, mis-tõttu sealset vaadet religioonile ei maksa ka liiga tõsiselt võtta.

Oluliselt keerukam suhe reli-

giooniga on aga Ervin Õunapuul. Ta on lisaks kirjutamisele teinud ka filme ja seoses ühe tema usuvas-tase filmiga „Lihtsad küsimused“ leidsin Ameerika kultuurikriitiku **Sydney J. Harrise** (1917–1986) tsi-taadi: „Ateist, kes usub inimsusse ja põlgab jumalat, on lähemal pü-hadusele kui usklik, kes usub ju-malasse, aga põlgab inimesi.“ Siit tuleb hästi välja Õunapuu taot-luste omapära ja – võib vist isegi öelda – elegants. Selle asemel, et agitproplikult vihatud religiooni jalge alla trampida, nagu teevad Kivirähk ja Wimberg, otsib Õu-napuu ikkagi pühadust. Ta teeb seda aga üsna ebatraditsioonilis-te vahenditega ja võiks öelda, et mingis mõttes seisabki tema loo-ming hoopis lähemal Paavo Mat-sinile (kes, nagu ma tean, on ka Õunapuu talendi austaja) kui ees-poolmainitud Kivirähale ja Wim-bergile. Nimelt on tema novellid kaootilised, pigem mingid mee-leolupildid kui kindla narratiiviga lood. Neis on oluline roll lõhnadel, tunnetel, visuaalsusel. Ja muidugi ka kirikuvastasusel. Arvustades 2010. aastal ilmunud Õunapuu teost „Eesti gootika: lauavestlu-sed“, on Jaak Urmet öelnud, et „Eesti groteskimeistri värsket raa-matut ei saa kuidagi vaadelda väl-jaspool ateismi konteksti“.³ Tõsi ta on! Raamat, mille tutvustus ütleb: „Teose sisuks on katkendid Püha Maarjamaa kultuuri- ja usuasjade administraatori, isa Martin Maria Kulli päevaraamatust, kirjadest ja avaldustest ning videosalvestiste

² Andrus Kivirähk. Kristlased ja kirik. EPL, 4.5.2013.

³ Jaak Urmet. Üks jumal, üks kirik, üks luul, üks Õunapuu. EPL, 31.12.2010.

üleskirjutused“, on vaade üheselt antikangelase, hullunud usumäratseja hingeellu ja tegemistesse. Martin Maria Kull tahab teha Eestist religioosse riigi ega kõhkle selle eesmärgi nimel ühtegi vahendit kasutamast. Religiooni kujutatakse siin absurdse, küünilise, pahelise ja sadistliku nähtusena, mille ainuke eesmärk on maine võim. Õunapuu auks peab ütlema, et raamat on hästi kirjutatud ning igati meelelahutuslik. Ilmselt sellisel teemal teisiti kirjutada ei saakski. Oleks selle stiil ja ülesehitus nõrgemad, peategelane vähem groteskne ja kogu tegevus liiga realistlik, siis tekst ei toimiks, mõjuks tüütuna.

Natukene satub sellesse tüütuselõksu **Rein Raud** romaani- ga „Rekonstruktsioon“. **Rein Veidemann** on teost nimetanud üsna peenetundeliselt mudel- ja metaromaaniks,⁴ aga 2012. aastal Kultuurkapitali Kirjanduse Sihtkapitali ilukirjandusliku proosa auhinna võitnud teose kohta ütles ka keegi naljahammas, vist **Martin Luiga** (täpset tsitaati kahjuks ei mäleta), et see auhind anti teosele, mille ainuke väärtus seisnes selles, et Rein Raud oli oma fraasi „moraalsed vördjad“ ümber kudunud veel mitusada lehekülge. Teose sisu ongi hästi lihtne: minajutustajast peategelane Enn Padrik saab teada oma haigestumise- st vähki ning otsustab veel enne surma selgitada välja oma tütre Anni enesetapu põhjus. Nagu teose edenedes selgub, kuulus neiu

mingisse ususekti, mille liikmed sooritasid kollektiivse enesetapu. Teost võib nimetada oma programmi poolest leebelt ususektiliseks ja üldjoontes valgustatud humanismi ideid propageerivaks. Aga võib öelda ka kurjemalt: Rein Raud on astunud väga kõrgele moraalsele pjedestaalile ja peab sealt nüüd ilmalikku jutlust. Natuke jutlustav see teos tõesti on ja pean ausalt tunnistama, et see ei haaranud. Kohe üldse mitte.

Seevastu lausa üllatavalt haarav on **Ülo Mattheuse** „Tema salajane palve“, mis oli 2013. aastal ka Kultuurkapitali Kirjanduse Sihtkapitali aastaauhinna nominent proosa kategoorias. Tookord sai auhinna Andrus Kiviräha „Maailma otsas“ – muide teos, kus Kivirähk ei tegele võitleva ateismiga. Aga see selleks. Mattheuse teos on mitmes mõttes huvitav. Esiteks on tegu tõesti kõrgstiilis proosaga. Raamat on ka ülesehituslikult põnev, kirjeldades eri teadvuseisundeid ja eri reaalsuste katsumist. Kõige põnevam on aga Mattheuse romaani puhul tõsiasi, et selle mõtteline maailm on üheselt ja sügavalt budistlik. Budistid on nii teose tegelased kui ka autori maailmavaade. Ja ometi on see igas mõttes eesti kirjandus – selle tegelased on osalt eestlased, ka osa tegevusest hargneb Eestis ja, nagu öeldud, on see väga ilusas eesti keeles. Toimetades selles keeles ruumis sedavõrd eksootilise ja kaugest kultuurist pärit religiooniga, muudab Mattheus esiteks meile esmapilgul võõra usundi ja elutunnetuse omasemaks, teiseks

avardab ta ka mõtet Eestist ja eesti kultuurist.

Mingil teistsugusel viisil avardab mõtet Eestist ja eesti kultuurist ka **Mari Saat** romaani- ga „Lassamäe lunastaja“, mille eest autor sai 2008. aastal teose ilmudes Kultuurkapitali Kirjanduse Sihtkapitali aastapreemia ilukirjandusliku proosa kategoorias. **Märt Väljataga** ütles teost arvustades, et „„Lassamäe lunastaja“ on eesti kirjanduses õige harukordne katse kirjutada kristlik romaan. Mari Saadi romaani keskpaigas on stseen, kus lõbukorteri külamüstikust klient Dmitri Dmitrjevits räägib hädasunnil prostituudiks hakanud peategelasele, et tal on kodus üks salatarkuste pildiraamat: „... need pildid ei ole päris pildid, vaid sümbolid. ... Kuigi need sümbolid pidid siiski olema pildid, ilusad värvilised pildid, ainult et nendel on sügavam tähendus.“⁵ **Andrei Hvostov** on sama teose kohta aga öelnud, et seda romaani võib tõesti vaadata kui kannatuslugu, kuid toonud teose religioosse sümbolika kõrval välja ka Eestis elavate venelaste identiteediküsimuse. Tsiteerin: „Kas autor annab sellega ... paha küsida, aga tuulepealse maa radikaalsetele metsatölludele mõeldes küsin ikkagi just selles sõnastuses – kas ta annab koduvenelaste uuele põlvkonnale siin- elamise õiguse? Mulle tundub, et jah. Teda võiks selles süüdistada.“⁶

Eks hea kirjandusega ongi nii

⁴ Rein Veidemann. Rein Rauda mudel- ja metaromaan. Postimees, 15.3.2013.

⁵ Märt Väljataga. Pildid ja sümbolid. Sirp, 19.2.2009.

⁶ Andrei Hvostov. Raamat, mille lugemine teeb paremaks. Looming nr 2, 2009, lk 290.

– ta ei kõnele kunagi ainult ühest asjast. Ning ka see, et teose kohta võib öelda, et see on kristlik romaan, ei tähenda, nagu ta ainult kristlusest kõnelekski.

Siinkohal on sobilik ära mainida üks teine teos, milles tuleb samuti juttu ortodoksi kirikust ja usust. Tegu on **Lauri Sommeri** kolmest loost koosneva kogumikuga „Kolm yksiklast“ (2010). Just novellis (või jutustuses?) „And“ selles raamatus, mille kaanelgi on kujutatud õigeusu riste, lähtub autor õigeusu kogemuse setu visioonist, kuhu on segatud ka peotäis muistset maausku ja sellest võrsunud sünkretistlikke käsitlusi. Võib öelda, et kui Saat kirjutas kristliku romaani, siis Sommer on kirjutanud kristlikku, kitsamalt õigeusklikku, veelgi kitsamalt setumaist lühiproosat, millest aimub mitte ainult tegelaste siirast ja puhast religioossust, vaid on ka näha, et autor teab, mida ta kirjutab, on selle läbi tunnetanud ja ise ka religiooni peale mõelnud, sellega tegelenud.

Midagi sarnast aimub ka **Tiit Aleksejevi** ajalooromaanidest „Palveränd“ (2008) ja „Kindel linn“ (2011). Teadupärast jutustavad need raamatud Esimesest ristisõjast. Tegu on igas mõttes mehise kirjanduse, omamoodi žanrikirjandusega – seikluslugudega. Kuid kuna teoste tegevus juba räägib relvastatud palverännust Pühale Maale, on religioonil neis teostes väga oluline roll. Usuliste kogemuste kirjeldused, kogu sellega kaasnev sümbolika, maailma nägemine selgelt ja üheselt

religioossena, Piibli sümbolite, kujundite ja keele mõtestamine teose peategelasi, suhteliselt lihtsaid, vaid sõjakunstis põhjalikumat haridust saanud mehi ümbritseva maailma tegelikkusena, on igati veenvad. Nagu ka tegelaste dialoogid, mis tahes-tahtmata keerlevad usu ümber:

„Äkki räägid oma meetoditest lähemalt, *il dottore?*“ küsis Angelo. „Kuidas need vaimuilma ukseid sulle täpselt avanevad ja kuidas sa sealt nõu ja abi saad.“

„Oma hingejõuga pean ma neid uksi lahti lükkama. Selleks tuleb mul palvetada ja enda sisse vaadata. Ja ka siis olen ma ainult kanaliks, mida mööda vaimuilma tervendav jõud abiotsijassee voolab.“

„Kogu see asi lõhnab nõiduse ja ketserluse järele,“ ütles Jean-Baptiste.

„Seda kindlasti mitte,“ ruttas Roberto kinnitama. „Neis asjus teeme meie, ravijad, väga selget vahet. Väe annavad meile inglid, kes on teatavasti maise ja taevase ilma vahendajad. Ning inglitega suhtlen ma iga päev.“

„Kas mitte osa neist Saatanaga poole ei valinud?“ küsis Léon. „Need, kes vasallivandele truuks jäid, kui Lutsifer Jumala vastu mässu tõstis.“

„Inglid, kellega mina suhtlen, on õigel poolel. Nad kannavad ristimärgiga toogasid nagu meiegi ning kiidavad Jumalat. Tõesti, nii laulus kui palves pöörduvad nad Tema poole.“ (lk 120)

Nagu see katkend osutab, annab Aleksejev väga veenvalt edasi

tolleaegsete inimeste maailmavaadet. Religioossus võttis nende jaoks kokku kõik selle, mille jaoks tänapäeval on kasutusel palju sõnu: maailmavaade, teadus, kultuur, meditsiin, tehnika või ükskõik mis veel. Kuid kas see teeb Aleksejevi teostest religioosse kirjanduse? See on vist keerulisem küsimus, kuid julgen väita, et raamatu autori üldine sümpaatia kuulub kogu kirjeldatavale ettevõtmisele, kuigi ta ei püüa ka ristisõdijate tegevuse negatiivseid aspekte kuidagi varjata.

Ilmselt veelgi keerulisem, võiks lausa öelda – valulikum – on **Meelis Friedenthali** teose „Mesilased“ suhe religiooniga. Rääkides 17. sajandi lõpu Tartu ülikoolielust, on loomulikult usul oluline roll. Lausa määrav. Nimelt on selle 2012. aastal ilmunud ja 2013. aastal Euroopa Liidu Kirjandusauhinna võitnud lühiromaani peategelane Laurentius seepärast teel Tartusse, et ta on oma kodumaal Hollandis õppejõududega usuasjades tülli pööranud ja poolenisti põgeneb Euroopa servale. Kuid jällegi – kas see teos on religioosne? Raamatu realistlik, suisa naturalistlik kirjutuslaad annab teose lõpu poole edenedes ruumi kaemuslikkusele, realistlikku tegevusse lõikuvad kummalised ulmad, usulised visioonid. Mida aga autor neist arvab, jääb mõneti lahtiseks, seda vaatamata raamatule lisatud üsna mahukale saatesõnale, kus Friedenthal selgitab 17. sajandi teaduse üldist seisukohta, toonaseid mõtlejaid huvitanud probleeme, millest keskne on

demonoloogia ja usk nõidadesse, ning muidugi ka usuasju tolles justkui nii kauges ja ometi lähedases ajas.

Korrage läheduse ja kauguse efekti saavutab ka **Indrek Hargla** oma apteeker Melchiorist jutustavates lugudes. Keskaeg on neis mingis mõttes väga detailitruu, kogu vana Tallinna ja selle pisi-asju kirjeldatakse täpselt, Hargla ilmselgelt naudib tõsiasja, et ta on väga kodus linna ülesehituses, hoonete paiknemises, nende valimimisajast ja selles, milline nägi Tallinn välja aastal 1409, milline aastal 1419 ja nii edasi. Kuid mingis mõttes on Hargla raamatud ka väga meeldivad. Kõige selgemalt tuleb see välja religiooni käsitlest. Nimelt on Hargla tegelased väga tänapäevased, nad võivad küll rääkida Jumalast, kuid nende arutluskäigud on üldiselt ratsionaalsed, psühholoogiseerivad, maailma tükkideks lammutavad ja neid tükke eraldi vaatlevad, samas kui enne mainitud Tiit Aleksejevi tegelased elavad holistlikus maailmas, mida hoiab koos Jumala sõna, Jumala vaim ja Jumala arm. Hargla teosest leiame seevastu omasooiharaid ja tiiraseid munki, apteekri enda, kelle jaoks religioon on pigem asjade seletamise viis, omalaadne metoodika, mitte aga elutunnetus. Elutunnetuselt on Melchior Wakenstede suuresti 21. sajandi inimene. Ma ei väida, et see on nõrkus, aga see lihtsalt on nii. Ja kuna see nii on, siis vaatamata tegevuse hargnemisele keskajal, pole põhjust otsida Hargla raamatutest süga-

vamaid viiteid religioonile. Tema loomingut, mitte ainult apteeker Melchiori lugusid, vaid ka enne selle sarja kallale asumist kirjutatud ulmeraamatuid, näiteks 2003. aastal ilmunud pseudoajaloolist „Vabaduse kõrgeimat määra“ või ka 2005 kuni 2009 avaldatud Frenchi ja Koulu lugusid lugedes on üldse näha, et tegu on autori-ga, kellele religioon pole oluline teema. Kui ta kirjutab keskajast, ei saa sellest mööda, kuid üldiselt suhtub Hargla religiooni leigelt.

Teoseid, kus on juttu religioonist, kus mõni tegelane esindab mingit religioosset peetavat hoiakut, kuid mille puhul see pole kas esmatahtis või ei ole see hoiak autori oma, võib nimetada veel. Kohe tuleb meelde vist eelmise aasta – üldse viimaste aastate – parim romaan, äsja ka Kultuurkapitali Kirjanduse Sihtkapitali aastapreemia proosa kategoorias saanud **Jan Kausi** „Ma olen elus“. Raamatus on üks tegelane – üks paljudest n-ö peategelastest –, keda nimetatakse Ropsiks. Nagu enam-vähem kõik raamatu tegelased, on ta ka omamoodi keerulise elusaatusega. Igatahes ühel hetkel on temast saanud kirikuõpetaja inimtühjas maakolkas ning tema kõhkluste ja kahtluste kaudu tuleb romaani küsimus religioonist, selle rollist ja mõjust. Autor ise on selgituseks öelnud järgmist: „Mis puutub mu romaanis, siis paar sõna selgituseks: ehk on Sulle kasuks. Ropsi tegelaskuju kajab vastu Ingmar Bergmani preester tema 1963. aasta filmist „Nattvardsgästerna“ (inglise kee-

les „Winter Light“), keda purevad kahtlused, kuid kes sellegipoolest peab peaaegu inimtühjas kirikus palvust. Üleüldse on Bergmani preestrid sellised piinatud kujud: usu kaotamise piiril, võimetud aitama teisi ja ennast, kuid siiski kuidagi vastu pidamas. Tõsi, on ka mõni kuri kirikumees (nagu „Fanny ja Alexandris“), kuid enamasti on nad kaastunnet äratavad kannatajad. Rops on muidugi noor ning tema kibedad kogemused „jõuavad veel muutuda meeldivateks“ – kui tsiteerida Athose lõpusõnu. Või selline võimalus on veel õhus ...“⁷

Religioossete kogemuste võimalust – justnimelt võimalust! – kohtame ka luules. **Triinu Meres** kirjutab 2009. a kogus „Lagunemine“: „Ma olen soo, / ja igavene vesi, / ma soontest / ta soolata veri. / Ma olen soo, / ta ergavmagus valgus / vajuv samblapind / ja kanarbikuõis. / Mus elab rästikuid / ning vaibumatu pelgus, / et tuleb kuivendaja / ning põldudeks teeb soid.“⁸ Kas see on religioosne tekst? Nagu eelnevaltki mitu korda sai öeldud, võib-olla on. See võimalus on olemas. Triinu Meres ei kirjuta tingimata kristlikust religioossusest, ta ei kirjuta ka üldse tingimata mingi konkreetse usundiga seotud religioossusest, kuid müstiline, igavikku vaatav, korrage hästi isiklik ja samas ka universalistliku taotlusega hoiak kumab siit tekstist vastu.

⁷ Jan Kaus e-kirjas autorile 11.3.2015.

⁸ Triinu Meres. Lagunemine. Hermes, 2009, lk 12.

Oluliselt kergemalt käsitleb religiooni aga **Karl Martin Sinijärv** 2012. aastal ilmunud kaunis, juugendliku kujundusega kogumikus „Mureliku suuga“: „Eile olin alles väike lasteaialaps, / täna olen elurõõmus, edukas ja paks. / Homme tahan üheks saada Päikese ja Kuuga, / surematu hingega ja sureliku muuga.“⁹ Huvitav, kuidas nendes iseenesest naljaridades on sees väga sügavalt kristlik hoiak: käsitlus hinge surematusest. Luuletaja ise võib-olla ei mõelnud nii kirjutades nende asjade üle sügavamalt järele, kuid seda enam on tähelepanuväärne, kui elementaarneks ta peab mõtet hinge surematusest ...

Võiks öelda, et agressiivselt religioosset luulet on aga teinud **Kivisildnik**. 2011 ilmus tema sulest „Liivlased ja saurused. Valuraamatu I köide“ ning aasta hiljem üheselt religioosse pealkirjaga „Soari evangeelium. Valuraamatu II köide“. Mõlemad teosed mana-

9 Karl Martin Sinijärv. Sureliku muuga. Näo Kirik, 2012. lk 7.

vad eestluse kadumist, tehes seda religioosse sugestiivsuse, hümnilikkuse, paatoslikkusega. „Jumal pani / puhta valge / pilve selga ja / tõi püha risti / tulest välja“ kirjutab Kivisildnik luuletuses „Vana-Pärnu kalmistu“¹⁰, mis juhatab sisse huku ja hävingu vältimatu- sest kõneleva raamatu. Kivisildnik on, nagu öeldud, religioosne, kuid see on tema isiklik religioon, mille prohvet, peapreester ja ilmselt ka jumal ta ise on.

Tänapäeva kõige religioossemaks luuletajaks julgen aga hoo- pis pidada **Jürgen Roostet**. Teda on aegade jooksul tituleeritud küll linnaluuletajaks, küll sotsiaalkriitikuks, kuid ta ise on näiteks öelnud, et „luule on ilmutus“¹¹, ning kirjutanud näiteks luuletuse pealkirjaga „Raadio kaks“:

10 Kivisildnik. Liivlased ja saurused. Jumalikud Ilmutused, 2011, lk 7.

11 Kaarel Kressa. Jürgen Rooste: luule pole töö, luule on ilmutus. Ärileht, 16.5.2008.

„sa nutad siioni tütar
aga mina joon lennujaamas
eikellegimaal rummi ja teed

miks
ei tea

jumala teed on veidrad
lähnen vastutahtsi ja väsinult berliini
tegemata tööd tiksutavad
oma taksomeetreid kuskil mu selja
ja takka
taanilinnas

sa nutad siioni tütar
ja bbc ja cnn näitavad
sind neile kes tulevad
ja neile kes lähevad
nutad neile puhveti napsipudeli-
rivide vahel
üksildases televiisorisilmas
oma hääletut nuttu

sest mängib muidugi hoopis
raadio kaks.“¹²

Kui see pole religioosus, siis ma
ei tea, mis on.

Peeter Helme

12 Jürgen Rooste. 21. sajandi armastusluule. Verb, 2008, lk. 50.

Kaarli kiriku altari kujundus

Praegune alatarilaud ja apsiidi-seina paneelid valmisid 1889. aasta jõuludeks, samal ajal Sally von Kügelgeni maalidega. Nende kavandid koostas arhitekt Bernhard, kunstiajaloolase Tiina-Mall Kreemi arvates Erwin Bernhard, kiriku lae- ja katusetarindid kavandanud Rudolf von Bernhardi poeg. Töö teostas koguduse võõrmünder ja tisler Paulus Treu-

mann. Altarilaud on tammest ja paneel kuusest. Altarilaua taga-servas on garnituur, mille keskosa on kõrgem ja mis on aluseks krutsifiksile. Möödunud, 2014. aastal paigutati kõrgendatud keskossa tabernaakel, mille valmimisest on kirjutatud ka „Sulases“.

Altarikrutsifiks on olnud kasutusel ka kiriku ehitamise aegses hädakirikus, mis asus kirikust

üle sõidutee asuva kolmnurksel platsil, ligilähedaselt praeguse trollipeatuse kohal. Krutsifiksile on graveeritud järgmine tekst: „Tallinna Toompäe Kaarle Kirriko jäuks Hans Wederson Soldat Ordonnanshausi kommandant 2. juni

1863.” Krutsifiks on hõbetatud, Kristuse figuur on pronksist ja kullatud. Krutsifiks on ligi meeter kõrge ja arvatavasti valmistatud Poolas.

Küünlajalad garnituuril kahel pool on aja jooksul vahetunud. Ühel 1923. aasta eelsel fotol on sisemised küünlajalad 48 cm kõrgused, mis olid samuti kasutusel hädakirikus. Neile on graveeritud tekst „Tallinna Toompäe Kaarle Kirriko heaks kinkitud 2. Juni 1863”. Valmistatud on need arvatavasti Peterburis Gustav Adolf Petrelli töökojas. Välimised kaks küünlajalgade paari on valmistatud ka Venemaal või Poolas.

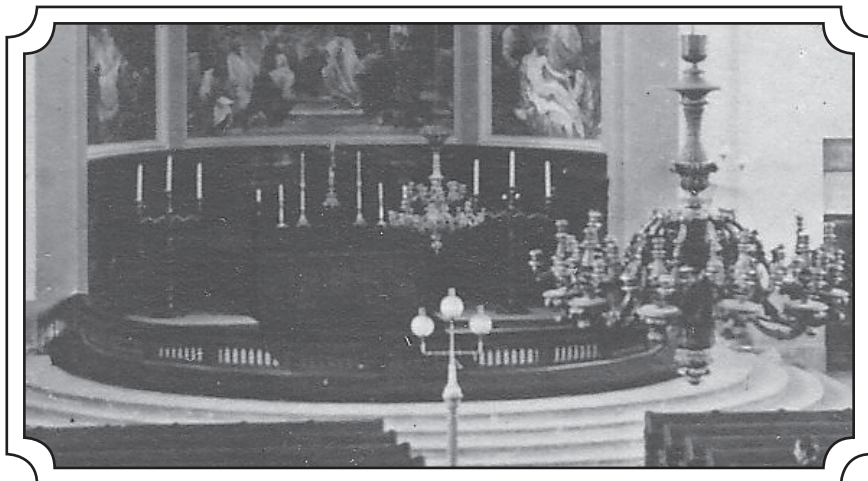
Teisel 1923. aasta eelsel fotol on sisemisteks küünlajalgadeks 64,5 cm kõrgused kollasest metallist neobaroksed küünlajalad, mille hõbeda kate on nüüdseks kulunud. Võimalik, et need on valmistatud Drossi töökojas Tartus. Välimised küünlajalad on samad, mis eelmisel fotol.

Hilisemal, ilmselt 1939. aasta fotol on sisemisteks küünlajalgadeks eespool nimetatud kõrged küünlajalad, ja välimisteks 1863. aastast päritud küünlajalad. Lisaks 48 cm kõrgustele ka 37,5 cm kõrgused, millele on graveeritud tekst „Tallinna Toompäe Kaarle Kirrikole/2. Juni 1863”. 1960ndate fotol on samad küünlajalad ja 1937. aastal Aino Schmidt valmistatud roheline altarpõll.

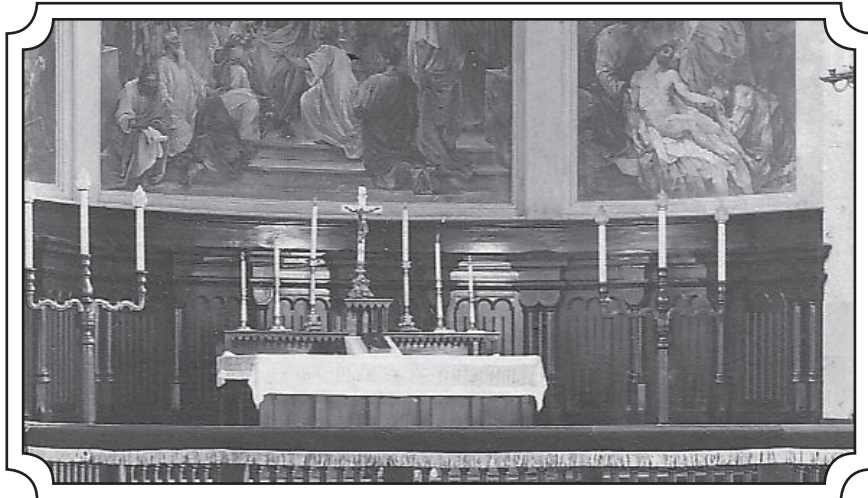
Nimetatud küünlajalad kohandati elektrivalgustusele ja olid altari garnituuril 1995. aastani, mil asendati Villandite töökojas valmistatud dolomiidist nelja ühe-

1923. a eelsel fotol on sisemised küünlajalad 48 cm kõrgused. Näha on ka gaasivalgustuslambid.

1923. a eelsel fotol on sisemisteks küünlajalgadeks 64,5 cm kõrgused kollasest metallist neobaroksed küünlajalad, mille hõbeda kate on nüüdseks kulunud.

Hilisemal, ilmselt 1939. aasta fotol on sisemisteks küünlajalgadeks eespool nimetatud kõrged küünlajalad, ja välimisteks 1863. aastast päritud küünlajalad. Lisaks 48 cm kõrgustele ka 37,5 cm kõrgused. Kõik küünlajalad on elektrilised.

1960ndates pärit fotol on näha elektrivalgustusele kohandatud küünlajalad.

1995. aastal asendati küünlajalad Villandite töökojas valmistatud dolomiidist nelja ühesuuruse küünlajalaga.

Möödunud, 2014. aastal paigutati alatarilaua tagaservas olevasse garnituuri kõrgendatud keskossa tabernaakel. Altaripõlle valmistas 2011. aastal Tiina Puhkan Foto: Mati Möttus (2014).

suuruse küünlajalaga.

Kui suured küünlajalad kandsid elektripirne, siis oli jumalateenistuste ja talituste ajal kahel pool Piiblit, mis varem oli altari keskel kaks väikest küünlajalga küünaldega.

1995. aasta järgsel fotol on näha ka valge Kristuse monogrammiga altaripõll, mis valmis 1990ndate alguses õmblusateljées Stoola Dagmar Kotli kavandi järgi.

Suuremad muutused on toimunud Piibli ja armulauariistade paigutuses. Kaarli kogudus sai õiguse praktiseerida liturgilise komisjoni ettepanekute kohaselt. Piibel asetati altarilaua vasakule osale, evangeeliumi poolele. Karikas ja leivakarp olid jumalateenistuse ajal varem altarilaua paremal, seejärel keskel, krutsifiksi all. Nüüd on karikas ja leivakarp uuesti paremal. Krutsifiksi all olev tabernaakel on hästi nähtav. Pühitsetud armulauaelementide, Kristuse Ihu olemasolul tabernaaklis peaks põlema tunnistuseks ka õlilamp.

Kahel pool altarilauda on tamemepuust valmistatud kolmehaeralised põrandalühtrid. Pärast elektrivõrguga liitumist 1923. aastal on lühtrid kohandatud elektrivalgustusele.

Lühtrite ja küünlajalgade kohta on andmed Egle Tamme ja Tiina-Mall Kreemi raamatust „Tallinna Kaarli kirik”.

Vootele Hansen

Kaarli kiriku J. Köleri apsiidimaali eeskujul valminud A. Kalmuse õlimaali konserveerimine

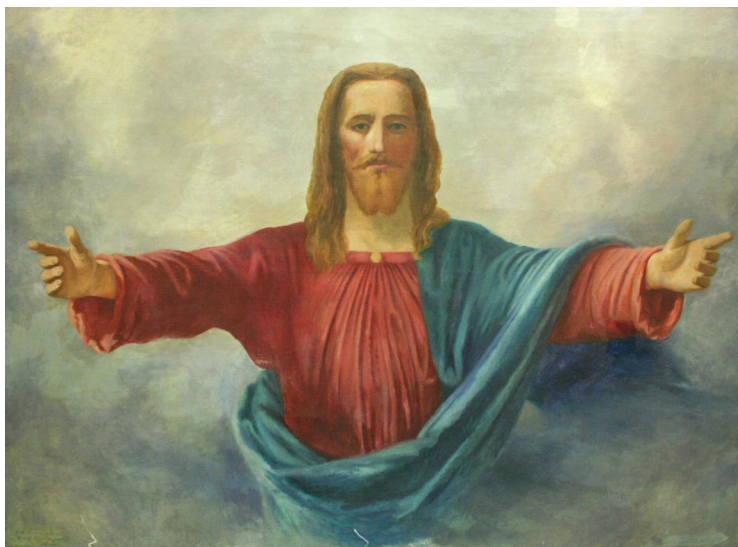
Aastatel 1919–1944 oli Kaarli koguduse III pihtkonnana õpetajaks Artur Soomre (21.05.1890–?.09.1944). Koguduse juures pidas ta teisigi ameteid: oli Kaarli Gümnaasiumi kuraator, Kaarli Lauluseltsi esimees, Kaarli Vaeste Hoolekandeseltsi esimees, Kaarli Noorte Koondise esimees, uue koguduse maja muretsemise komisjoni liige, Kaarli kiriku kaunistamise ringi asutajaid. Tema töö ja pühendumine koguduses oli kantud sõnadest „Andkem Issandale oma noorus, vaimustus, elujõud. Pühitsegem Temale kogu elu ja töö“.

1924. aastal kinkis Artur Soomre oma abikaasa Ellenile (02.07.1899—1989) Arnold Kalmuse õlimaali lõuendil (180 x 140 cm), mille aluseks oli Johann Köleri freskomaal. Maali allosas oli kaks kirjet: parempoolsel „J. Köler Wiljandi järel Arn. Kalmus.“ ning vasakpoolsel „Oma armsa abikaasale Ellenile tema 25 aasta sünnipäeva puhul. 2. VII 1924. A. Sommer“

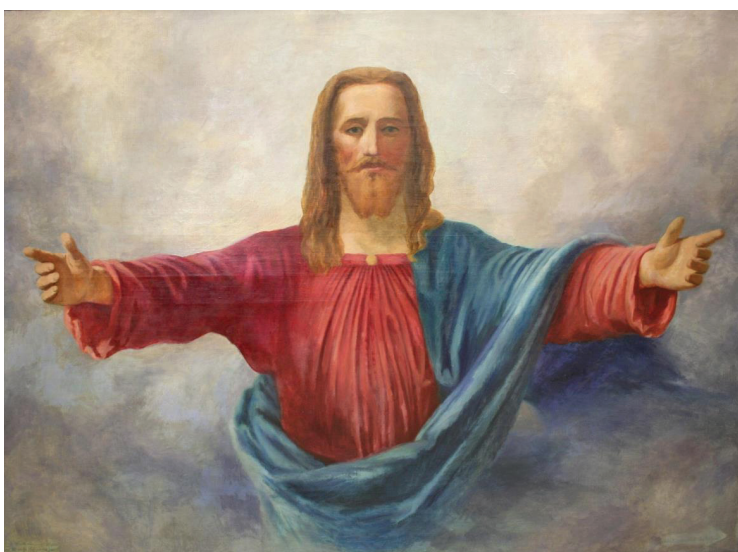
Mis ajast on maal kirikus olnud, seda kahjuks enam täpselt ei teata. Aga vanemad koguduseliikmed ilmselt mäletavad, et maal oli vähemalt 1960ndatest Kaarli kiriku käärkambris väikse altari kohal. Kui käärkambri remondi ajal 1990ndate alguses väiksest altarist loobuti, siis võeti seinalt maha ka A. Kalmuse maal. Maal seisis aastaid pakituna oreilirõdul ning tänavuse aasta alguses toimusid maali konserveerimistööd.

Maali autor Arnold-Heinrich Kalmus (1.02.1882 Paide – 11.09.1942 Tallinn), oli eesti maalikunstnik, kes sai alghariduse Paide kirikukoolis ja linnakoolis ning Peterburi Nikolski keskkooli kursustel. Kunstihariduse omandas Kalmus Peterburis J. Goldblatti ateljees, Kunstide Edendamise Seltsi koolis, Peterburi kunstiakadeemias ning Pariisis Filippo Colarossi ja Vassili Šuhhajevi eraakadeemiates. Töötas 1899–1920 Venemaal telegraafiametnikuna ja alates 1920. aastast joonistusõpetajana Tallinna gümnaasiumides. Portreteerinud riigitegelasi ja kultuuriinimesi. Paremiku moodustavad uusajalikud suured lähivaates portreed.

Kaarli kiriku J. Köleri apsiidimaali eeskujul valminud A. Kalmuse lõuendil õlimaali konserveerimistööd viis läbi H&M Restuudio OÜ-st Merike Kallas. Maali seisund enne konserveerimist hinnati rahuldavaks, kuid maali edasise säilimise nimel vajas see siiski sekkumist. Puidust kiilraamile pingutatud lõuend oli aja jooksul lõtvunud ning deformeerunud, mis omakorda võis ohustada maali värvikihi stabiilsust. Maali kattis aastate vältel kogunenud mustusekiht ning ka kolletunud lakikord, mis varjutas maali värvierksust ja nüansirikkust. Maali allosas olid tõenäoliselt mehaanilise kahjustumise tagajärjel tekkinud värvikaod, kohati oli

A. Kalmuse maal enne konserveerimist.

Maal peale konserveerimist.

värvikiht kulunud. Maalil võis tuvastada ka jälgi varasemast sekkumisest ning restaureerimisest – kohati oli teostatud väiksemaid värviparandusi ning täidetud väike lõuendirebend.

Konserveerimistööde käigus teostati esmalt maalil puhastusproovid, mis näitasid, et pinnamustuse kõrval tuleb maalilt eemaldada ka tumenenud lakikiht. Mustus ning lakikiht eemaldati turvaliselt konserveerimislahustitega, seejärel kanti teosele uus kaitsev lakikord. Maali tagaküljelt eemaldati samuti sinna kogunenud tolmu- ja mustusekiht. Väiksemate deformatsioonide eemaldamiseks asetati lõuend pressi. Selleks et lõuendit saaks uuesti pingutada, vahetati alusraamil välja purunenud kiilud. Kaod värvikihis tasandati restaureerimiskrundiga ning toneeriti retušeerimisvärvidega.

Puhastati ka maali iluraam ning selle lahtiolevad kihid kinnitati.

Puhastatud maal paigutati kiriku tagumisse ossa.